

Η ευθύνη για προστασία: εργαλείο ιμπεριαλιστικής επέμβασης ή πλαίσιο προάσπισης της ανθρώπινης ασφάλειας;

Νικόλαος Τζιφάκης*

Το άρθρο διερευνά το περιεχόμενο της ευθύνης για προστασία δίνοντας προσοχή εξίσου στην επιστημονική και στην πολιτική της διαπραγμάτευση. Η μελέτη διαπιστώνει ότι η έννοια αυτή έχει εδραιωθεί ως κεντρικό αντικείμενο επιστημονικής διερεύνησης στα πλαίσια της εξέτασης της σχέσης της εθνικής κυριαρχίας με την ανθρώπινη ασφάλεια ενώ, ταυτόχρονα, έχει επιτυχώς εισαχθεί ως εννοιολογικό σχήμα στη ρητορική των Ηνωμένων Εθνών. Ωστόσο, δεν έχει αναχθεί σε κοινά αποδεκτό διεθνή κανόνα. Το άρθρο υποστηρίζει ότι η ευθύνη για προστασία δεν είναι ως τέτοια ούτε εργαλείο ιμπεριαλιστικής πολιτικής αλλά ούτε και πολιτικά ουδέτερο πλαίσιο προάσπισης της ανθρώπινης ασφάλειας. Από μόνη της, η υπό εξέταση έννοια πιθανότατα δεν θα νομιμοποιήσει περισσότερες αμφιλεγόμενες επεμβάσεις. Ούτε ίσως δώσει νέα ώθηση στην ανθρωπιστική δράση των κρατών. Υπό τις παρούσες συνθήκες φαίνεται ότι η διεθνής κοινότητα θα συνεχίσει κατά περίπτωση και ενίοτε συγκυριακά να αποφασίζει την παρέμβασή της (ή μη) σε τρίτες χώρες επιβεβαιώνοντας ταυτόχρονα ή μεταβάλλοντας το περιεχόμενο που προσδίδει στην ευθύνη για προστασία. Επομένως, το άρθρο υποστηρίζει ότι η συγκεκριμένη έννοια θα σημαίνει για τα κράτη ό,τι εκείνα τελικά επιλέξουν στην πράξη να προσδιορίσουν.

Εισαγωγή

Ο τρομακτικός κυκλώνας Nargis που χτύπησε τη Μιανμάρ στις 2 Μαΐου 2008 προκάλεσε άλλη μία ανθρωπιστική καταστροφή με δεκάδες χιλιάδες θύματα. Η διεθνής κοινότητα εκδήλωσε αμέσως την πρόθεσή της να αποστείλει ανθρωπιστική βοήθεια, το στρατιωτικό καθεστώς όμως της εν λόγω χώρας εξέφρασε την άρνησή του να δεχθεί την εξωτερική αυτή συνδρομή.

Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ), Πανεπιστήμιο Κρήτης. Ο συγγραφέας θα ήθελε να ευχαριστήσει για σχόλια και υποδείξεις που έκαναν σε προγενέστερη μορφή του κειμένου, τους Ανδρέα Στεργίου, Ευστάθιο Τ. Φακιολά και Αστέρη Χουλιάρα.

Ο γάλλος υπουργός εξωτερικών, Bernard Kouchner, στράφηκε τότε στα Ηνωμένα Έθνη και τα προέτρεψε να επικαλεστούν την ευθύνη για προστασία προκειμένου να προχωρήσουν στη διανομή της ανθρωπιστικής βοήθειας χωρίς να λάβουν την έγκριση της χούντας της Μιανμάρ (Mydans 2008). Η στρατιωτική ηγεσία της πληγείσας χώρας ενέδωσε τελικά, με τρεις εβδομάδες καθυστέρηση, στις διεθνείς πιέσεις για την αποδοχή εξωτερικής βοήθειας. Ωστόσο, το εύλογο ερώτημα το οποίο ανακύπτει, είναι σε τι ακριβώς αναφέρεται η ευθύνη για προστασία που μνημόνευσε ο Kouchner. Υπάρχει διεθνής κανόνας ο οποίος επιτρέπει στη διεθνή κοινότητα να παρεκάμψει την κυριαρχία ενός κράτους και να επέμβει για ανθρωπιστικούς λόγους; Σε τι διακρίνεται η ευθύνη για προστασία από την ευρώς πιο γνωστή έννοια της ανθρωπιστικής επέμβασης;

Το άρθρο αυτό επιχειρεί να πραγματοποιήσει μια διεξοδική διαπραγμάτευση της ευθύνης για προστασία, παρουσιάζοντας παράλληλα τόσο την επιστημονική όσο και την πολιτική συζήτηση που διεξάγεται γύρω απ' αυτή. Διαπιστώνουμε ότι η έννοια έχει εδραιωθεί ως κεντρικό αντικείμενο επιστημονικής διερεύνησης στα πλαίσια της εξέτασης της σχέσης της εθνικής κυριαρχίας με την ανθρώπινη ασφάλεια, ενώ, ταυτόχρονα, έχει επιτυχώς εισαχθεί ως εννοιολογικό σχήμα στη ρητορική των Ηνωμένων Εθνών. Ωστόσο, η ευθύνη για προστασία δεν έχει αναχθεί σε κοινά αποδεκτό διεθνή κανόνα. Το γεγονός αυτό σχετίζεται με την απουσία συναίνεσης για την ωφελιμότητα και τις δυνητικές επιπτώσεις της επιχειρησιακής ενεργοποίησής της. Είναι άξιο αναφοράς ότι, ενώ κράτη του Τρίτου Κόσμου ανησυχούν ότι η ευθύνη για προστασία θα επιφέρει περισσότερο παρεμβατισμό των μεγάλων δυνάμεων, αρκετές από τις τελευταίες προβληματίζονται ότι η έννοια αυτή μπορεί να τους οδηγήσει στην ανάληψη ευθυνών τις οποίες δεν επιθυμούν.

Το άρθρο υποστηρίζει ότι η ευθύνη για προστασία δεν είναι ως τέτοια ούτε εργαλείο ιμπεριαλιστικής πολιτικής αλλά ούτε και πολιτικά ουδέτερο πλαίσιο προάσπισης της ανθρώπινης ασφάλειας.¹ Από μόνη της, πιθανότατα δεν θα νομιμοποιήσει περισσότερες αμφιλεγόμενες επεμβάσεις. Ούτε ίσως δώσει νέα ώθηση στην ανθρωπιστική δράση των κρατών. Υπό τις παρούσες συνθήκες φαίνεται ότι η διεθνής κοινότητα θα συνεχίσει κατά περίπτωση και ενίοτε συγκυριακά να αποφασίζει την παρέμβασή της (ή μη) σε τρίτες χώρες επιβεβαιώνοντας ταυτόχρονα ή μεταβάλλοντας το περιεχό-

μενο που προσδίδει στην ευθύνη για προστασία. Όπως το έθεσε ο Alex Bellamy (2006: 169), η ρητορική της έννοιας αυτής μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο από τους υπέρμαχους όσο και από τους πολέμιους μιας εξωτερικής επέμβασης προκειμένου να τεκμηριώσουν τη θέση τους. Επομένως, το άρθρο υποστηρίζει ότι η ευθύνη για προστασία θα σημάνει για τα κράτη ό,τι εκείνα τελικά επιλέξουν στην πράξη να προσδιορίσουν.

Το πρώτο μέρος αναζητά και εντοπίζει το ιστορικό και αναλυτικό υπόβαθρο της υπό εξέταση έννοιας η οποία συνθέτει την ανθρώπινη ασφάλεια με την ανθρωπιστική επέμβαση. Το δεύτερο παρουσιάζει το περιεχόμενο της ευθύνης για προστασία όπως αυτό έγινε αρχικά αντιληπτό από τη Διεθνή Επιτροπή για την Επέμβαση και την Κρατική Κυριαρχία. Στη συνέχεια, το τρίτο μέρος αναπτύσσει τη θεωρητική συζήτηση που διεξάχθηκε στα πλαίσια των διεθνών σχέσεων η οποία τροφοδοτήθηκε από τη δημοσίευση της μελέτης της παραπάνω Διεθνούς Επιτροπής. Τέλος, στο τέταρτο μέρος του άρθρου περιγράφεται η προσπάθεια εισαγωγής και υιοθέτησης της ευθύνης για προστασία από τα Ηνωμένα Έθνη.

1. Το αναλυτικό-ιστορικό πλαίσιο

Η *ευθύνη για προστασία*, ως αναλυτική κατασκευή, αποτελεί το σημείο τομής δύο διαφορετικών συζητήσεων. Η πρώτη σχετίζεται με τη διαρκώς αυξανόμενη κριτική που ασκείται στην παραδοσιακή θεώρηση της εθνικής ασφάλειας, η οποία περιοριστικά εστιάζει μόνο στην αντιμετώπιση εξωτερικών στρατιωτικών απειλών. Στη συζήτηση αυτή κεντρική θέση κατέχει η θεώρηση της *ανθρώπινης ασφάλειας*. Η δεύτερη συζήτηση αφορά την αμφισβήτηση της απόλυτης βεσφαλιανής ερμηνείας της κυριαρχίας και προτάσσει το δόγμα της *ανθρωπιστικής επέμβασης* ως θεμιτό μέσο προάσπισης της ανθρώπινης ασφάλειας.

Το ιστορικό και φιλοσοφικό υπόβαθρο της *ανθρώπινης ασφάλειας* αποδίδεται στον Διαφωτισμό, στο ανθρωπιστικό δίκαιο και στις νέες αντιλήψεις περί προστασίας των ατομικών και συλλογικών δικαιωμάτων,² ενώ το επιστημονικό πεδίο της έννοιας εντοπίζεται στο σημείο τομής και σύζευξης των σπουδών της ανάπτυξης (King & Murray 2001/2002: 586-587, Bajpai 2000: 4-8, Suhrke 1999: 270), των σπουδών της ειρήνης (Galtung 1969: 167-191), της κριτικής σκέψης (Booth 1991: 313-326, Krause &

Williams 1997, Booth 2005) και της έρευνας του κοινωνικού φύλου (Tickner 1992, Boyd 2005: 115-121, Hoogensen & Stuvøy 2006: 207-228).³

Ο όρος *ανθρώπινη ασφάλεια* είναι ωστόσο σχετικά πρόσφατο επινόημα. Η έννοια εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 1994 –στην ετήσια Έκθεση για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη του Αναπτυξιακού Προγράμματος του ΟΗΕ– και ορίστηκε ως ‘ασφάλεια από χρόνιες απειλές όπως η πείνα, οι ασθένειες και η καταπίεση και ως προστασία από ξαφνικές και επιζήμιες αλλαγές στα πρότυπα της καθημερινής ζωής’ (United Nations Development Program 1994: 23).

Η ανθρώπινη ασφάλεια έχει ως συνιστώσες την *ελευθερία από τον φόβο* και την *ελευθερία από τη στέρηση* (στο ίδιο: 22-24). Συνδέεται με την ικανοποίηση βασικών υλικών αναγκών –όπως η διατροφή, η στέγη, η εκπαίδευση και η υγειονομική περίθαλψη– και τη διασφάλιση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας από κάθε μορφής καταπίεση (Thomas 2001: 161-162).

Αποτελεί έκφραση μιας πολυδιάστατης και ολιστικής προσέγγισης της ασφάλειας που βασίζεται στην πεποίθηση ότι υπάρχει διασύνδεση ανάμεσα σε προβλήματα όπως η υπανάπτυξη, η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι επιπτώσεις των ένοπλων συγκρούσεων (Mack 2004: 48). Η έννοια επιπροσθέτως χαρακτηρίζεται για τον οικουμενισμό και τον ανθρωποκεντρισμό της, αφού τοποθετεί την προστασία των ατόμων, ανεξαρτήτως τόπου διαμονής, υπεράνω της διασφάλισης των συλλογικών ταυτοτήτων (Soherwordi 2004: 104). Το αντικείμενο αναφοράς είναι το μεμονωμένο άτομο, όχι ως πολίτης του κράτους στο οποίο διαμένει, αλλά ως μέλος της παγκόσμιας κοινότητας (Hayden 2004: 40, Dunne & Wheeler 2004: 10). Η ανθρώπινη ασφάλεια, επομένως, αποτελεί εκδήλωση του νεο-καντιανού διεθνισμού και κοσμοπολιτισμού που εναντιώνεται στην παραδοσιακή κρατοκεντρική ερμηνεία της διεθνούς πολιτικής (Bajpai 2000: 52).

Η επιστημονική ‘κατασκευή’ της ανθρώπινης ασφάλειας στηρίχθηκε σε μια έντονα κριτική στάση απέναντι στον ρόλο του κράτους και τις πολιτικές του (Τζιφάκης 2004: 97-104, Fakiolas 2001: 43-46, Φακιολάς 1999: 79-113). Όπως υποστηρίζεται, σε περιπτώσεις αδύναμων κρατών, αυταρχικών καθεστώτων και κρατών που πάσχουν από εκτεταμένη διαφθορά, το κράτος και οι λειτουργοί του είναι οι κατεξοχήν φορείς απειλών και ανασφάλειας για τους πολίτες (Krause 2004: 45). Σε άλλες περιπτώσεις, η προτεραιότητα που οι κυβερνήσεις αποδίδουν σε στρατιωτικά ζητήματα θεωρεί-

ται συχνά υπεύθυνη για την αδυναμία των κρατών να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά αναπτυξιακά ζητήματα όπως είναι ο υποσιτισμός και η μειωμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση (McDonald 2002: 277, Waisová 2003: 69). Συνεπώς, οι μελέτες περί ανθρώπινης ασφάλειας έχουν ως κοινό τόπο τη διερεύνηση των σχέσεων κράτους-κοινωνίας με απώτερο στόχο να καταδείξουν ότι η ασφάλεια του κράτους δεν είναι αυτοσκοπός αλλά μέσο για την ασφάλεια των πολιτών του (Bajpai 2000: 37).⁴ Στις περιπτώσεις όπου το κράτος αδυνατεί να προστατεύσει τους πολίτες του ή είναι το ίδιο υπεύθυνο για την ανασφάλειά τους, αρκετοί υποστηρίζουν ότι η διεθνής κοινότητα έχει την υποχρέωση να αναλάβει συλλογική δράση, υπό την αιγίδα διεθνών οργανισμών, ακόμη και με τη χρήση στρατιωτικής ισχύος (στο ίδιο: 47). Στο σημείο αυτό η συζήτηση για την προαγωγή της ανθρώπινης ασφάλειας συναντά την προβληματική [problématique] για την ανθρωπιστική επέμβαση.

Η ιστορική και φιλοσοφική γενεαλογία του δόγματος της ανθρωπιστικής επέμβασης συνδέεται με τη θεωρία περί δίκαιου πολέμου που αναπτύχθηκε από στοχαστές όπως ο Κικέρωνας, ο Άγιος Αυγουστίνος, ο Θωμάς Ακινάτης, ο Grotius και ο Pufendorf.⁵ Πρόκειται για μια θεωρία η οποία διαπνέεται από την πεποίθηση ότι η πολιτική θα πρέπει να είναι αλληλένδετη με την ηθική. Οι πόλεμοι θα πρέπει να διεξάγονται με δίκαια μέσα και να έχουν ως αποκλειστικό στόχο την εξυπηρέτηση δίκαιων σκοπών. Ένας τέτοιος σκοπός είναι και η προστασία αθώων και ανίσχυρων πληθυσμών που διατρέχουν άμεσο κίνδυνο. Ωστόσο, στη φιλοσοφική παράδοση του Grotius η διεξαγωγή πολέμου υπέρ των αδυνάμων αποτελεί δικαίωμα, αλλά όχι υποχρέωση των κρατών. Πρωταρχική ευθύνη κάθε κράτους είναι η προστασία και η διασφάλιση των δικών του πολιτών. Για τον λόγο αυτόν, οι πολιτικές ηγεσίες θα πρέπει να αποφεύγουν ενέργειες που θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο την ευημερία και τα συμφέροντα του λαού τους. Συνεπώς, όπως σημειώνει ο Terry Nardin (2002), η προσέγγιση της ανθρωπιστικής επέμβασης ως αναπόδραστης υποχρέωσης (και όχι ως απλού δικαιώματος) των κρατών δεν εντάσσεται στη θεωρία περί δίκαιου πολέμου αλλά αποτελεί έκφραση του καντιανού κοσμοπολιτισμού.

Ορισμένοι μελετητές εντοπίζουν ιστορικά την απαρχή της αμφισβήτησης της βεσφαλιανής εκδοχής της κυριαρχίας στην Ιερή Συμμαχία του Metternich καθώς και στο δόγμα του Roosevelt για την υπό όρους κυριαρ-

χία [qualified sovereignty] (Barkin 1998: 238-241, Welsh, Thielking & MacFarlane 2002: 494). Άλλοι πάλι υπενθυμίζουν ότι, κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι δύο υπερδυνάμεις παραμέρισαν σε αρκετές περιπτώσεις τον σεβασμό στην κυριαρχία τρίτων κρατών στο όνομα της υποτιθέμενης υπεράσπισης δίκαιων στόχων στο Βιετνάμ, τη Δομινικανή Δημοκρατία, το Κονγκό, την Ουγγαρία και την Τσεχοσλοβακία (Franck & Rodley 1973: 285-289). Ωστόσο, στην περίπτωση της ανθρωπιστικής συμφοράς που προκάλεσε ο πόλεμος στη Μπιάφρα (1967-1970), το διακρατικό σύστημα επέδειξε αδυναμία/απροθυμία να αντιδράσει εξαιτίας της αρχής της μη επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις άλλης χώρας. Αυτή η αδράνεια των κρατών συνέβαλλε στην ίδρυση πολλών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων [ΜΚΟ] –όπως, για παράδειγμα, οι *Γιατροί Χωρίς Σύνορα*– οι οποίες υποστήριξαν στη συνέχεια ότι ο θεσμός της κυριαρχίας δεν θα πρέπει να αποτελεί εμπόδιο στην προσπάθειά τους να προσφέρουν βοήθεια σε περιοχές όπου συντελείται ανθρωπιστική καταστροφή.

Σε κάθε περίπτωση, η ουσιαστική εννοιολογική επεξεργασία της ανθρωπιστικής επέμβασης ξεκίνησε κατά τη δεκαετία του 1980. Πιο συγκεκριμένα, ο γάλλος φιλόσοφος Jean-François Revel, αναφερόμενος το 1979 σε άρθρο του στο περιοδικό *L'Express* στις δικτατορίες της Κεντρικής Αφρικής και της Ουγκάντας, υποστήριξε την ύπαρξη μιας διεθνούς υποχρέωσης *επέμβασης* [devoir d'ingérence]. Ο όρος αυτός επαναλήφθηκε τον επόμενο χρόνο από τον φιλόσοφο Bernard-Henri Lévy σε σχέση με την περίπτωση της Καμπότζης,⁶ ενώ επαναδιατυπώθηκε ως *δικαίωμα στην επέμβαση* [droit d'ingérence] το 1987 στα πλαίσια συνεδρίου που συνδιοργάνωσαν ο Bernard Kouchner και ο Mario Bettati.⁷ Το δικαίωμα στην επέμβαση αμφισβητεί την παραδοσιακή εννοιολογική θεώρηση της κυριαρχίας και προτάσσει ότι η ισχύς του κράτους θα πρέπει να υποχωρεί σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις κατά τις οποίες διακυβεύεται η υποτυπώδης προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενός πληθυσμού. Η παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας θα πρέπει να μην εμποδίζεται από κρατικά σύνορα και νομικές προϋποθέσεις διότι κάτι τέτοιο θα σήμαινε, σύμφωνα με τον Kouchner, ότι αποδεχόμαστε ως επιτρεπτές, μολοντί επαίσχυντες, τις πολιτικές φυσικής εξόντωσης πληθυσμών (αναφέρεται στο Corten 1999: 58). Επομένως, το δικαίωμα στην επέμβαση συσχετίστηκε αρχικά με την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας αντί για τη χρήση βίας.

Σε σύντομο χρονικό διάστημα, η ανθρωπιστική επέμβαση πέρασε από το επίπεδο της ρητορικής στο πεδίο της έμπρακτης πολιτικής. Το 1988 και το 1990 η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ υιοθέτησε δύο σημαντικές αποφάσεις με θέμα τη διευκόλυνση της παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας σε θύματα φυσικών καταστροφών και παρόμοιων καταστάσεων (Tanguy 2003: 142-143). Επίσης, όπως παρατήρησε ο Thomas G. Weiss (2004: 136), το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ έλαβε διπλάσιο αριθμό αποφάσεων σε σχέση με ανθρωπιστικές κρίσεις κατά την περίοδο 1990-1994 απ' όσες συνολικά είχε υιοθετήσει τα προηγούμενα 45 χρόνια. Σε επίπεδο νομομοποίησης, το Συμβούλιο Ασφάλειας τεκμηρίωνε το αυξημένο ενδιαφέρον του για τέτοιες καταστάσεις ερμηνεύοντας πιο διασταλτικά την ευθύνη του για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας (Καταστατικός Χάρτης Ηνωμένων Εθνών, κεφάλαιο VII). Όπως διατυπώθηκε σε απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας τον Ιανουάριο του 1992, 'η απουσία πολέμου και στρατιωτικών συγκρούσεων ανάμεσα σε κράτη δεν αποτελεί από μόνη της εγγύηση για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια' (αναφέρεται στο Newman 2001: 244). Εξάλλου, την ίδια στιγμή, ο τότε Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ, Boutros Boutros-Ghali, τόνιζε ότι 'η εποχή της απόλυτης και αποκλειστικής κυριαρχίας έχει παρέλθει: η θεωρία της δεν ταίριαξε ποτέ με την πραγματικότητα' (αναφέρεται στο Menkhaus 2004: 431). Επομένως, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ ενέκρινε ανθρωπιστικές επεμβάσεις στη Σομαλία, τη Λιβερία και την Αϊτή και αυτή η όψιμη στροφή στις πρακτικές του χαρακτηρίστηκε από ορισμένους αναλυτές ως ενσωματωμένος *ανθρωπισμός* [embedded humanitarianism] (Thomas & Tow 2001: 180).

Το 1995, η Επιτροπή για την Παγκόσμια Διακυβέρνηση [Commission on Global Governance]⁸ πρότεινε μεταξύ άλλων την αναθεώρηση του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών προκειμένου να επιτρέπεται η ανθρωπιστική επέμβαση σε περιπτώσεις κατά τις οποίες λαμβάνει χώρα κατάφωρη και ακραία παραβίαση της ασφάλειας των ανθρώπων (κεφ. 3). Παράλληλα, οι Deng et al. (1996) εισήγαγαν σε μελέτη τους την έννοια της *κυριαρχίας ως υπευθυνότητα* για να τονίσουν ότι οι εθνικές κυβερνήσεις είναι υποχρεωμένες να διασφαλίζουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια των πολιτών τους και για την εκπλήρωση της υποχρέωσής τους αυτής είναι υπόλογες τόσο στο εσωτερικό όσο και απέναντι στη διεθνή κοινότητα. Την προσέγγιση αυτή αποδέχθηκε ο Kofi Annan (1998), ο οποίος σημείωσε ότι:

Ο Χάρτης [των Ηνωμένων Εθνών] γράφτηκε στο όνομα των λαών, όχι των κυβερνήσεων των Ηνωμένων Εθνών... Ο Χάρτης προστατεύει την κυριαρχία των λαών. Δεν σήμαινε ποτέ μια άδεια των κυβερνήσεων να ποδοπατήσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ανθρωπινή αξιοπρέπεια. Η κυριαρχία συνεπάγεται υπευθυνότητα, όχι μόνο ισχύ.

Η έγκριση από το Συμβούλιο Ασφαλείας ανθρωπιστικών επιχειρήσεων στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και οι δηλώσεις διαδοχικών Γενικών Γραμματέων του ΟΗΕ υπέρ μιας πιο ελαστικής ερμηνείας της έννοιας της κυριαρχίας σε καμία περίπτωση δεν υποδηλώνουν την ανάδειξη της ανθρωπιστικής επέμβασης σε καθολικά αποδεκτό διεθνές κανόνα. Αυτό άλλωστε φάνηκε περίτρανα στην περίπτωση του Κοσόβου όπου τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας διχάστηκαν σε σχέση με το ενδεχόμενο της στρατιωτικής επέμβασης. Μολονότι τελικά η διεξαγωγή επιχειρήσεων ενάντια στη Σερβία αποφασίστηκε από τα κράτη-μέλη του ΝΑΤΟ, η συντριπτική πλειοψηφία των τελευταίων απόφυγε να παραπέμψει σε κανόνα ανθρωπιστικής επέμβασης και αναφέρθηκε στην ύπαρξη ηθικής ευθύνης ή αναγκαιότητας ανάληψης δράσης (Brunnée & Toope 2006: 3).

Ουσιαστικά, ο πόλεμος στο Κόσοβο ήταν η αφορμή για τη διεθνή κοινότητα να συζητήσει πιο συστηματικά την ανθρωπιστική επέμβαση ως πολιτική πρακτική. Για παράδειγμα, ο Tony Blair παρουσίασε σε ομιλία του στις 22 Απριλίου 1999 –κατά τη διάρκεια των νατοϊκών επιχειρήσεων στο Κόσοβο– το *δόγμα της διεθνούς κοινότητας* (γνωστό και ως *δόγμα Blair*) το οποίο, στηριζόμενο στην παράδοση του δίκαιου πολέμου, διατύπωνε προϋποθέσεις από τις οποίες ευθέως συναρτούσε την παραβίαση ή μη της αρχής της μη επέμβασης. Το δόγμα Blair δεν περιλάμβανε προληπτικά μέτρα τα οποία θα μπορούσαν να αποτρέψουν την εμφάνιση/επιδείνωση μιας ανθρωπιστικής κρίσης και έδινε έμφαση στη χρήση καταναγκαστικής ισχύος ως μέθοδο εξωτερικής επέμβασης (Abbott 2005: 2-3). Παράλληλα, ο Καναδάς, δημοσίευσε μια βδομάδα αργότερα κείμενο πολιτικής [Concept Paper] στο οποίο ανέπτυξε τις θέσεις του για την επίτευξη της ανθρωπίνης ασφάλειας και μεταξύ άλλων τάχθηκε υπέρ της δυνατότητας χρήσης στρατιωτικής ισχύος ως έσχατο μέσο και υπό την αιγίδα διεθνών οργανισμών (DFAIT 1999).

Η εννοιολογική σύζευξη της ανθρωπίνης ασφάλειας με την ανθρωπιστική επέμβαση δεν ήταν ούτε αυτονόητη αλλά ούτε και καθολικά αποδεκτή.

Αυτό συνέβη, αφενός, διότι για ορισμένα κράτη (π.χ. για την Ιαπωνία) η προώθηση της ανθρώπινης ασφάλειας θα έπρεπε να επιδιωχθεί μόνο με ειρηνικά μέσα δίνοντας έμφαση στην παροχή αναπτυξιακής βοήθειας και την κατασκευή διεθνών νορμών.⁹ Αφετέρου, η ανθρώπινη ασφάλεια είχε περιορισμένη απήχηση –είχε εισέλθει στην πολιτική ρητορική πολύ λίγων κρατών– με αποτέλεσμα να αδυνατεί να αποτελέσει το πλαίσιο ή το υπόβαθρο για τη διεξαγωγή της συζήτησης υπέρ ή ενάντια στην ανθρωπιστική επέμβαση. Πιο απλά, η συζήτηση για την ανθρωπιστική επέμβαση μέχρι τότε δεν γινόταν με όρους ή στο όνομα της ανθρώπινης ασφάλειας.

2. Η Διεθνής Επιτροπή για την Επέμβαση και την Κρατική Κυριαρχία

Στην Έκθεση για τη Σύνοδο της Χιλιετίας, ο Annan (2000: 48) διατύπωσε το ερώτημα ότι αν η ανθρωπιστική επέμβαση αποτελεί πράγματι μια απαράδεκτη επίθεση στην κυριαρχία, πώς θα πρέπει τότε να αντιδράσουμε σε μια (νέα) Ρουάντα ή Σρεμπρένιτσα; Αναζητώντας απάντηση στο ερώτημα αυτό, ο Jean Chrétien, πρωθυπουργός του Καναδά, ανακοίνωσε κατά τη διάρκεια της εν λόγω Συνόδου την υποστήριξή του για τη δημιουργία μιας Διεθνούς Επιτροπής που θα είχε ως εντολή να συνεισφέρει στη 'συνμφιλίωση' του δικαιώματος στην ανθρωπιστική επέμβαση, από τη μία μεριά, με τον σεβασμό στην κρατική κυριαρχία, από την άλλη. Στόχος της Διεθνούς Επιτροπής για την Επέμβαση και την Κρατική Κυριαρχία [International Commission on Intervention and State Sovereignty, ICISS] ήταν η υπέρβαση των ατέρμονων αντιπαραθέσεων και διαφωνιών μεταξύ των υποστηρικτών των δύο αρχών μέσα από την επεξεργασία μιας εναλλακτικής πλατφόρμας η οποία θα αποτελούσε αντικείμενο ευρείας πολιτικής συναίνεσης (ICISS 2001: 2). Άξια αναφοράς είναι η πρόνοια η οποία επιδείχθηκε προκειμένου η σύνθεση των μελών της Επιτροπής να αντανakaλξά τις ανησυχίες τόσο των αναπτυγμένων όσο και των αναπτυσσόμενων κρατών.

Σε σχέση με την έννοια της κυριαρχίας, η μελέτη της Επιτροπής σημειώνει ότι ο σεβασμός της παρέχει τάξη και σταθερότητα στο διεθνές σύστημα και συντελεί στο να καθίστανται προβλέψιμες οι διεθνείς σχέσεις. Η κυριαρχία υποδηλώνει την αναγνώριση στο διεθνές δίκαιο της αποκλειστικής και πλήρους δικαιοδοσίας των κρατών στα όρια της εδαφικής τους επικράτειας. Συμβολίζει για πολλά κράτη την καλύτερη δυνατή προστασία τους σε έναν κόσμο ο οποίος χαρακτηρίζεται από έντονη ανισοκατανομή

ισχύος και πόρων. Αποτελεί αναγνώριση της ίσης αξίας και της αξιοπρέπειας τους είναι πολύτιμο μέσο για την προστασία των εθνικών ταυτοτήτων τους και συνιστά επιβεβαίωση του δικαιώματός τους να διαμορφώνουν και να καθορίζουν τις τύχες τους. Η μελέτη, επομένως, αποδέχεται ότι η κυριαρχία είναι ο ακρογωνιαίος λίθος του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών (στο ίδιο: 7). Από τη μία μεριά, συνεπάγεται την υποχρέωση κάθε κράτους να μην επεμβαίνει στις εσωτερικές υποθέσεις άλλων κρατών. Από την άλλη, θεμελιώνει το δικαίωμα κάθε κράτους να υπερασμύεται της εδαφικής ακεραιότητάς του.

Ωστόσο, η μελέτη παρατηρεί ότι η κυριαρχία δεν αποδίδει δικαιώματα μόνο στα κράτη αλλά και στους πολίτες τους.¹⁰ Ενώ κάθε κράτος οφείλει να σέβεται την κυριαρχία των υπολοίπων κρατών, τα τελευταία, με την σειρά τους, οφείλουν να προασπίζονται την αξιοπρέπεια και τα βασικά δικαιώματα όλων των πολιτών τους. Η αναδεικνυόμενη 'εσωτερική' διάσταση της κυριαρχίας δεν θα πρέπει να γίνεται αντιληπτή ως πρόκληση ή αμφισβήτηση της παραδοσιακής θεώρησης της κρατικής κυριαρχίας. Αντιθέτως, υποδηλώνει το γεγονός ότι η κρατική κυριαρχία θα πρέπει να αποτελεί το πλαίσιο για την ενίσχυση της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας των πολιτών (στο ίδιο: 13).

Η Διεθνής Επιτροπή υιοθέτησε πλήρως τη θεώρηση της *κυριαρχίας ως υπευθυνότητα* (θέση των Deng et al. 1996) και υποστήριξε ότι τα κράτη είναι διεθνώς υπόλογα σε σχέση με τον σεβασμό των βασικών δικαιωμάτων των πολιτών τους. Πρόκειται, όπως αναφέρεται, για ιστορικά εδραιωμένη κατάκτηση η οποία έχει τις ρίζες της σε βασικές διατάξεις του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών (αρ. 1.3), την Παγκόσμια Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, τη Διεθνή Συνθήκη για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, τη Διεθνή Συνθήκη για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα και, πιο πρόσφατα, τη Σύμβαση της Ρώμης για την εγκαθίδρυση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (ICISS 2001: 14).

Η τοποθέτηση της Διεθνούς Επιτροπής υπέρ της διεθνούς λογοδοσίας των κρατών και της θεώρησης της κυριαρχίας ως υπευθυνότητας δεν θα πρέπει να ερμηνευτεί ως στήριξη του δικαιώματος στην ανθρωπιστική επέμβαση. Σε επίπεδο σημασιολογίας, το δικαίωμα αυτό απορρίπτεται ολοσχερώς από τη Διεθνή Επιτροπή. Η τελευταία σημειώνει ότι η ανθρωπιστική επέμβαση, ως λεκτικό σχήμα, στρέφει την προσοχή και τη συζήτηση στις

αιτιάσεις και τα δικαιώματα αυτών που επιζητούν να επέμβουν αντί για αυτούς που υποτίθεται ότι θα ωφεληθούν από την επέμβαση. Η ρητορική υπέρ της ανθρωπιστικής επέμβασης παράλληλα εστιάζει περιοριστικά στην επέμβαση καθαυτή εις βάρος των απαραίτητων προληπτικών μέτρων που θα πρέπει να έχουν προηγηθεί καθώς και των πολιτικών ανασυγκρότησης οι οποίες οφείλουν να ακολουθήσουν. Εξάλλου, ο χαρακτηρισμός της επέμβασης ως ανθρωπιστικής δρα κανονιστικά και τείνει να απονομιμοποιεί όσους αντιτίθενται στη διεξαγωγή της επέμβασης αφού θα κινδυνεύσουν να χαρακτηριστούν ως μη ευαίσθητοι σε ανθρωπιστικά ζητήματα. Συνεπώς, η Διεθνής Επιτροπή αντιπροτείνει ως λεκτικό και εννοιολογικό σχήμα την *ευθύνη για προστασία* (ό.π.: 16-17).

Η ευθύνη για προστασία καταρχήν γεφυρώνει το χάσμα ανάμεσα στην κυριαρχία και την επέμβαση διότι στηρίζεται στην πεποίθηση ότι την πρωταρχική ευθύνη για την προάσπιση της ανθρώπινης ασφάλειας έχουν τα ίδια τα κράτη στα οποία οι πολίτες διατρέχουν κίνδυνο. Η ευθύνη για προστασία αναλύεται σε τρεις επιμέρους συνιστώσες: την πρόληψη, την αντίδραση και την ανοικοδόμηση. Συνεπώς, το εννοιολογικό αυτό σχήμα συνδέει κανονιστικά και επιχειρησιακά την παροχή βοήθειας, την επέμβαση και την ανασυγκρότηση.

Το διευρυμένο περιεχόμενο της ευθύνης για προστασία σε σχέση με την ανθρωπιστική επέμβαση δεν έχει ως στόχο να συγκαλύψει ή να ωραιοποιήσει την τελευταία. Αφενός, τόσο η *ευθύνη για πρόληψη*, όσο και η *ευθύνη για ανοικοδόμηση* παρουσιάζονται εκτενέστατα και στοιχειοθετούνται επιμελώς στη μελέτη μέσα από τη συζήτηση μηχανισμών και πολιτικών που μπορούν να συνεισφέρουν είτε στην έγκαιρη πρόληψη της κλιμάκωσης μιας διένεξης είτε στην παγίωση της ειρήνης, της χρηστής διακυβέρνησης και της βιώσιμης ανάπτυξης. Μάλιστα, η μελέτη προκρίνει ως προτιμότερη και πιο αποτελεσματική την έγκαιρη πρόληψη από τη μετέπειτα αντίδραση της διεθνούς κοινότητας. Αφετέρου, η *ευθύνη για αντίδραση* δεν είναι ταυτόσημη με την έννοια της ανθρωπιστικής επέμβασης. Η ευθύνη για αντίδραση περιλαμβάνει κυρίως πολιτικά, οικονομικά και δικαστικά μέτρα, ενώ συσχετίζει τη χρήση στρατιωτικής ισχύος μόνο με ακραίες και εξαιρετικές περιπτώσεις. Η μελέτη επιβεβαιώνει ότι η αρχή της μη επέμβασης θα πρέπει να είναι το σημείο εκκίνησης των διεθνών πολιτικών. Η Διεθνής Επιτροπή παρομοιάζει τον κανόνα της μη-επέμβασης με την ιπποκρά-

τεια αρχή της μη πρόκλησης ζημιάς (στο ίδιο: 31). Επομένως, η στρατιωτική επέμβαση για ανθρωπιστικούς λόγους εξαρτάται άρρηκτα από την εκπλήρωση έξι κριτηρίων τα οποία αναλυτικά αντλούνται από τη θεωρία περί δίκαιου πολέμου.

Το πρώτο κριτήριο είναι η διεθνής νομιμοποίηση και αποδοχή της εξωτερικής επέμβασης. Η μελέτη υποστηρίζει ότι το πιο κατάλληλο διεθνές πλαίσιο για τη λήψη σχετικής απόφασης είναι το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Η Διεθνής Επιτροπή προτρέπει μάλιστα τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας να αποφεύγουν να κάνουν χρήση του δικαιώματος στην αρνησικυρία σε περιπτώσεις στις οποίες δεν διακυβεύεται ζωτικό εθνικό συμφέρον τους ώστε να διευκολύνουν τη λήψη αποφάσεων (ό.π.: 75). Ωστόσο, όταν το διεθνές αυτό όργανο αδυνατεί να αποφανθεί για την ανάληψη συλλογικής δράσης, η μελέτη προτάσσει ότι η ευθύνη της απόφασης μεταφέρεται καταρχάς στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ -στην οποία χρειάζεται αυξημένη πλειοψηφία δύο τρίτων- και, δευτερευόντως, στους περιφερειακούς οργανισμούς εντός της περιοχής της δικαιοδοσίας τους.

Το δεύτερο κριτήριο αφορά την κρισιμότητα των συνθηκών οι οποίες θα πρέπει επικρατούν προκειμένου να εξεταστεί το ενδεχόμενο της εξωτερικής επέμβασης. Η μελέτη θεωρεί ότι η αρχή της μη επέμβασης θα πρέπει να υποχωρεί μόνο σε περιπτώσεις κατά τις οποίες λαμβάνει χώρα (ή επίκειται) μεγάλης κλίμακας απώλεια ανθρώπινων ζωών ή τίθενται σε εφαρμογή συστηματικές πολιτικές εθνοκάθαρσης. Μια ανθρωπιστική καταστροφή μπορεί να είναι το αποτέλεσμα είτε συνειδητών κρατικών πολιτικών είτε της αδιαφορίας ή της αδυναμίας των κρατικών αρχών να αντιδράσουν αποτελεσματικά. Η ευθύνη για αντίδραση, επομένως, αναφέρεται στην αντιμετώπιση καταστάσεων όπως η γενοκτονία, η εθνοκάθαρση, τα εγκλήματα ενάντια στην ανθρωπότητα, οι θανατηφόρες φυσικές και περιβαλλοντικές καταστροφές και η μαζική ένδεια του πληθυσμού μιας περιοχής (στο ίδιο: 33).

Το τρίτο κριτήριο σχετίζεται με το ζήτημα των αποδεκτών επιδιώξεων μιας στρατιωτικής επέμβασης. Η ευθύνη για αντίδραση θα πρέπει να ενεργοποιείται μόνο για την αντιμετώπιση ανθρωπιστικών συμφορών. Η μελέτη κατηγορηματικά υποστηρίζει ότι η αλλαγή των συνόρων ή η εξυπηρέτηση αιτημάτων αυτοδιάθεσης δεν μπορούν ως στόχοι να δικαιολογήσουν την υποχώρηση της διεθνούς αρχής της μη επέμβασης (ό.π.: 35-36).

Οι προϋποθέσεις επιλογής της χρήσης στρατιωτικής ισχύος σε σχέση με άλλα ειρηνικά μέσα αντίδρασης είναι το αντικείμενο του τέταρτου κριτηρίου. Η Διεθνής Επιτροπή προτάσσει ότι η ευθύνη για αντίδραση, στην πιο ακραία έκφασή της, θα πρέπει να αποτελεί το ύστατο μέσο το οποίο θα προκρίνεται αφού θα έχουν πρώτα διεξοδικά εξεταστεί όλα τα υπόλοιπα προληπτικά και ειρηνικά μέσα αντίδρασης.

Τέλος, το πέμπτο και το έκτο κριτήριο αναφέρονται στις πιθανές επιπτώσεις μιας στρατιωτικής επέμβασης. Η έκταση, η διάρκεια και η ένταση της τελευταίας θα πρέπει να είναι οι ελάχιστες δυνατές για την επίτευξη του ανθρωπιστικού τους στόχου. Παράλληλα, η ανάληψη στρατιωτικής δράσης θα πρέπει να επιχειρείται μόνον εφόσον υπάρχουν εύλογες πιθανότητες επιτυχούς πρόληψης ή παύσης της ανθρωπιστικής καταστροφής (στο ίδιο: 37).

Μετά τη συνοπτική παρουσίαση των βασικών σημείων της μελέτης, εξετάζεται στη συνέχεια η θεωρητική συζήτηση με θέμα την ευθύνη για προστασία στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων.

3. Η συζήτηση στη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων

Η μελέτη της Διεθνούς Επιτροπής είχε σημαντικό αντίκτυπο στην επισημονική διερεύνηση της σχέσης της ανθρωπιστικής επέμβασης με την κρατική κυριαρχία. Για αναλυτικούς λόγους, επιχειρείται εδώ η συστηματοποίηση και η παρουσίαση της συζήτησης αυτής μέσα από την ομαδοποίησή της σε τέσσερις διακριτές κατηγορίες τοποθετήσεων. Η πρώτη αφορά τοποθετήσεις που επιδοκιμάζουν και υπερασπίζονται την ευθύνη για προστασία. Η δεύτερη περιλαμβάνει θέσεις που αποτελούν εκδήλωση δυσπιστίας και εναντίωσης στο έργο της Διεθνούς Επιτροπής. Η τρίτη κατηγορία αναφέρεται σε τοποθετήσεις που υπερασπίζονται σε επίπεδο αρχής την ευθύνη για προστασία διατυπώνοντας, ωστόσο, επιφυλάξεις (όσον αφορά την εφαρμογή της στην πράξη). Τέλος, η τέταρτη κατηγορία τοποθετήσεων απορρίπτει την όλη συζήτηση για την ευθύνη για προστασία επειδή δεν θεωρείται ότι πρόκειται να αποτελέσει φορέα ουσιαστικών αλλαγών. Με βάση αυτή τη διάκριση, θα μπορούσαμε αναλυτικά, για τις ανάγκες της έρευνας, να χωρίσουμε τις τοποθετήσεις σε σχέση με την ευθύνη για προστασία σε επιστημονικές στάσεις 'επιδοκιμασίας', 'απόρριψης', 'μη ικανοποίησης' και 'αδιαφορίας/υποβάθμισης'.

Οι θιασώτες της ευθύνης για προστασία τονίζουν την καινοτομία και τη δυνητική συνεισφορά της στην παγίωση της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας. Η Slaughter (2005: 627) παρατηρεί ότι η ευθύνη για προστασία πραγματοποιεί μια 'τεκτονική μεταβολή' στον καθεαυτό ορισμό της κυριαρχίας. Ο Newman (2002: 105) εκθειάζει τη μελέτη, την καινούργια ορολογία της και τις ξεκάθαρες ιδέες για τη συμφιλίωση αντιτιθέμενων αρχών. Άλλοι πάλι σημειώνουν την οξυδέρκεια της μελέτης η οποία, αποτιμάται ως ένα ρεαλιστικό και ουσιαστικό βήμα για το μέλλον (Macfarlane, Thielking & Weiss 2004: 981). Οι Brunnée & Toope (2006: 7) υποστηρίζουν ότι η συνάρτηση της κυριαρχίας από τον σεβασμό των κανόνων ανθρωπίνων δικαιωμάτων εδράζεται σε διατάξεις του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών που δεν εφαρμόστηκαν κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Παράλληλα, ορισμένοι τονίζουν την σημασία που έχει το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες στη λήψη αποφάσεων εφοδιάζονται με μεγάλο φάσμα επιλογών μεταξύ της αδράνειας και της στρατιωτικής επέμβασης (Welsh, Thielking & MacFarlane, 2002: 495). Εξάλλου, ο Belloni (2006: 330) σημειώνει ότι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (μέσα από την ευθύνη για προστασία) θα συνεισφέρει στην ενίσχυση της διεθνούς σταθερότητας σε αντιδιαστολή με έναν άδικο κόσμο ο οποίος πιθανώς θα χαρακτηρίζεται από την απουσία τάξης και μαζικές μετατοπίσεις καταδιωγμένων πληθυσμών.

Όσοι απορρίπτουν την ευθύνη για προστασία, αμφισβητούν τις προθέσεις των εμπνευστών και των υποστηρικτών της. Αρκετοί διαβλέπουν μια αναβίωση των 'στάνταρ πολιτισμού' και του 'βάρους του λευκού ανθρώπου' που θα έχει ως αποτέλεσμα τη διαίρεση του κόσμου σε πολιτισμένες και απολίτιστες ζώνες. Εκφράζονται φόβοι για την επιστροφή σε ημι-αποικιακές πρακτικές αφού τα ισχυρά κράτη (δηλαδή, τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας) είναι αυτά τα οποία θα αποφασίζουν πότε οι παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα δικαιολογούν τον παραμερισμό της αρχής της μη επέμβασης. Έτσι η ευθύνη για προστασία προσλαμβάνεται ως ο δούρειος ίππος της Δύσης ο οποίος, ενδυόμενος τον μανδύα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του ανθρωπισμού, θα νομιμοποιεί περισσότερο παρεμβατισμό των μεγάλων δυνάμεων (Menkhaus 2004: 430, Evans 2004: 274). Κάτι τέτοιο θα έχει σύμφωνα με τον Chandler (2004: 68) επιπτώσεις στις σχέσεις του μη Δυτικού κόσμου με τους διεθνείς θεσμούς οι

οποίοι θα αποφασίζουν την εφαρμογή της ευθύνης για προστασία. Ο Busumtwi-Sam (2002: 260) παρατηρεί ότι η εστίαση της συζήτησης στις απειλές οι οποίες προέρχονται από τον Νότο προς τον Βορρά έχει ως αποτέλεσμα να συγκαλύπτονται πτυχές των σχέσεων Βορρά-Νότου οι οποίες μπορεί να είναι υπεύθυνες για τις αδυναμίες και την ανασφάλεια στον Νότο. Η ανθρώπινη ασφάλεια (η οποία αποτελεί το υπόβαθρο για την ευθύνη για προστασία), συνεχίζει ο Busumtwi-Sam, δεν αποσκοπεί στον περιορισμό κινδύνων και προβλημάτων αλλά στην προστασία του status-quo. Οποιας αλλαγές και αν λάβουν χώρα θα είναι προσαρμοστικές των παρχουσών δομών και πρακτικών (αντί να οδηγούν στην ανατροπή και αντικατάστασή τους). Η Rupavac (2005: 178-179) διαβλέπει έναν ηθικό διαχωρισμό του κόσμου ανάμεσα σε υπεύθυνα κράτη τα οποία συμμετέχουν στην εφαρμογή της ευθύνης για προστασία και, από την άλλη, τα αποτυχημένα κράτη των οποίων ο πληθυσμός πρέπει να προστατευτεί. Συνεπώς, η ανθρώπινη ασφάλεια αποδέχεται έναν κόσμο στον οποίο η υπανάπτυξη και η ανισότητα των κρατών καθίστανται εκ νέου φυσιολογικές με την έννοια ότι δεν είναι αυτές πλέον το βασικό πρόβλημα που χρήζει αντιμετώπισης. Ο Chandler (2004: 76) εντοπίζει πίσω από τη συζήτηση για την ευθύνη για προστασία την ανάδειξη ενός χάσματος μεταξύ δράσεων οι οποίες είναι 'ηθικά νομιμοποιημένες' και δράσεις οι οποίες είναι επιτρεπτές από το διεθνές δίκαιο. Το χάσμα νομιμοποίησης-νομιμότητας ουσιαστικά αντανάκλα την διάσταση που έχει σταδιακά ανακύψει ανάμεσα στον σύγχρονο καταμερισμό ισχύος στο διεθνές σύστημα και τον αντίστοιχο καταμερισμό ο οποίος ισχύε το 1945 όταν καταρτίστηκε ο Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών. Η υπόθεση εργασίας ότι οι μεγάλες δυνάμεις, οι οποίες επιφορτίζονται το καθήκον εφαρμογής της ευθύνης για προστασία, έχουν ανώτερη ηθική νομιμοποίηση από τις δυνάμεις οι οποίες στερούνται στρατιωτικών και οικονομικών πόρων υποδηλώνει, σύμφωνα με τον Chandler, την εξίσωση της ηθικής με την ισχύ (στο ίδιο). Εξάλλου, στα πλαίσια της φιλοσοφικής παράδοσης του Foucault, η Bell (2006: 154-155) ερμηνεύει την ευθύνη για προστασία ως τίποτε περισσότερο από μια απόπειρα σύστασης ενός επικίνδυνου 'Άλλου' (που χρήζει κατανόησης/διαχείρισης) ο οποίος είναι απαραίτητος για την κατασκευή και τη διαίωνιση της ταυτότητας του 'Εμείς' που επιφορτίζεται με την εφαρμογή της ευθύνης.

Ορισμένες τοποθετήσεις απορρίπτουν επιπροσθέτως την αλλαγή ρητορικής από την ανθρωπιστική επέμβαση στην ευθύνη για προστασία. Ο Downes (2004: 483-484) υποστηρίζει ότι η έννοια της ευθύνης επιχειρεί να αποκρύψει την εξουσία αυτού που χρήζει προστασίας. Ο όρος ευθύνη έχει ως στόχο να προστατεύσει ηγεμονικούς λόγους περί των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το να συσχετίζονται άμεσα με το ζήτημα της πολιτικής εξουσίας και της κυριαρχίας. Οι Welsh, Thielking & MacFarlane (2002: 500) συμπληρώνουν ότι η ευθύνη για προστασία δεν διαφέρει από την ανθρωπιστική επέμβαση ως προς τις κανονιστικές της συνέπειες αφού και οι δύο έννοιες έχουν θετικό αξιολογικό περιεχόμενο υπέρ της ανάληψης δράσης. Συνάμα, ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η προσθήκη της ευθύνης για την πρόληψη και της ευθύνης για την ανοικοδόμηση έχουν απλά ως στόχο να καταστήσουν την εξωτερική επέμβαση περισσότερο νομιμοποιημένη (Chandler 2004: 66-67).

Τέλος, οι απορριπτικοί της ανθρώπινης ασφάλειας (και κατά συνέπεια της ευθύνης για προστασία) αναδεικνύουν τις ανθρωπιστικές και υλικές επιπτώσεις της ανάληψης στρατιωτικής δράσης. Η χρήση καταναγκαστικής ισχύος δεν μπορεί να εξυπηρετήσει τους οικουμενικούς σκοπούς της ανθρώπινης ασφάλειας αφού, όπως έδειξε η επέμβαση στο Κόσσοβο, η προστασία των Αλβανών είχε ως τίμημα την ανασφάλεια των Σέρβων (Bain 2001: 292, Khong 2001). Παράλληλα, υποστηρίζεται ότι η στρατιωτική επέμβαση μπορεί επιπρόσθετα να υπονομεύσει τις αξίες, τους κανόνες και τους θεσμούς μιας κοινωνίας οι οποίοι είναι απαραίτητοι για τη διατήρηση της ειρήνης και της σταθερότητας (Belloni 2006: 330).

Οι εκδηλώσεις μη ικανοποίησης με τη μελέτη της Διεθνούς Επιτροπής υποδεικνύουν την ύπαρξη εγγενών αδυναμιών και περιορισμών που θα δυσχεράνουν την πρακτική εφαρμογή της ευθύνης για προστασία. Ο πρώτος περιορισμός αφορά το ζήτημα των ικανών συνθηκών κατά τις οποίες θα πρέπει να εξετάζεται η επίκληση αυτής της ευθύνης. Αρκετοί αξιώνουν ότι, πέρα από περιπτώσεις γενοκτονίας, εθνοκάθαρσης και μεγάλης κλίμακας απώλειας ζωών, η ευθύνη για προστασία θα πρέπει επιπρόσθετα να ενεργοποιείται όταν λαμβάνουν χώρα μαζικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συστηματικές φυλετικές διακρίσεις ή απόπειρες ανατροπής δημοκρατικά εκλεγμένων κυβερνήσεων. Ο Levitt (2003: 166-168) παρατηρεί ότι οι συνθήκες εφαρμογής της ευθύνης που διατύπωσε η Διεθνής Επι-

τροπή είναι πιο συντηρητικές από τις αντίστοιχες ρυθμίσεις που έχουν προσδιορισθεί από περιφερειακούς οργανισμούς όπως η Αφρικανική Ένωση [African Union, AU], η Οικονομική Κοινότητα των Δυτικών Αφρικανικών Κρατών [Economic Community of West African States, ECOWAS] και η Νοτιοαφρικανική Αναπτυξιακή Κοινότητα [Southern African Development Community, SADC]. Εξάλλου, από τελείως διαφορετική οπτική, οι Feinstein & Slaughter (2004) προτείνουν τη διεύρυνση της ευθύνης για προστασία ώστε να συμπεριλάβει και την υποχρέωση αποτροπής της διασποράς όπλων μαζικής καταστροφής με τη χρήση προληπτικών μέσων.

Μια επιπλέον αδυναμία η οποία διακρίνεται στη μελέτη της Διεθνούς Επιτροπής αφορά τον καθεαυτό προσδιορισμό μιας κατάστασης ως εθνικάθαρση ή μεγάλης κλίμακας απώλεια ζώων. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η μελέτη δεν επιχειρεί να ποσοτικοποιήσει τη 'μεγάλης κλίμακας απώλεια ζώων' επιτρέποντας στα κράτη να ερμηνεύσουν κάθε κατάσταση σύμφωνα με τα συμφέροντα τους. Οι Welsh, Thielking & MacFarlane (2002: 498) σημειώνουν ότι κανένα κράτος δεν υποστηρίζει ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις ενεργοποίησης της ευθύνης για προστασία στην Τσετσενία όπου συντελούνται σοβαρότερες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων από ό,τι στο Κόσσοβο. Επίσης, στην περίπτωση της Ρουάντας, ορισμένα κράτη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ απέφυγαν το 1994 να χρησιμοποιήσουν τον όρο γενοκτονία για να μην επωμιστούν υποχρεώσεις τις οποίες δεν επιθυμούσαν (ό.π.: 499). Η Διεθνής Επιτροπή προτρέπει τη διεθνή κοινότητα να εξετάζει αντικειμενικά δεδομένα για την αποτίμηση κάθε κατάστασης. Ωστόσο, τόσο η συλλογή πληροφοριών όσο και η αξιολόγησή τους είναι βαθιά πολιτικές πράξεις (Welsh, Thielking & MacFarlane 2002: 502). Ταυτόχρονα, είναι πιθανόν οι ηγεσίες μη κρατικών συλλογικοτήτων να επιλέξουν να δραματοποιήσουν, να επιδεινώσουν ή ακόμη και να προκαλέσουν μια ανθρωπιστική συμφορά εις βάρος των κοινοτήτων τους προκειμένου να διεθνοποιήσουν τον αγώνα τους και να τεθεί σε κίνηση η διαδικασία εφαρμογής της ευθύνης για προστασία (Kuperman 2005).

Ο Stahn (2007: 116-117) θεωρεί ως επιπρόσθετη αδυναμία της ευθύνης για προστασία την αξιωματική θέση ότι τα ίδια τα κράτη έχουν την πρωταρχική υποχρέωση προάσπισης της ανθρώπινης ασφάλειας των πολιτών τους. Ο Stahn εκφράζει την ανησυχία ότι η υποτιθέμενη ικανότητα ενός κράτους να αντιμετωπίσει μια ανθρωπιστική κρίση μπορεί να χρησιμοποι-

ηθεί προσχηματικά από μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας για να αποφευχθεί η ανάληψη συλλογικής δράσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η μη επιβολή κυρώσεων στην κυβέρνηση του Σουδάν σε σχέση με την κρίση στο Νταρφούρ (Bellamy 2005).

Πάνω απ' όλα, πολλοί από αυτούς οι οποίοι δεν είναι ικανοποιημένοι με τη μελέτη της Διεθνούς Επιτροπής επικεντρώνουν την κριτική τους στον ρόλο που αποδίδεται στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για την ανάληψη δράσης. Εκφράζεται ο φόβος ότι τα κράτη-μέλη του διεθνούς αυτού θεσμού θα τοποθετούνται με γνώμονα τα συμφέροντα και τις προτεραιότητές τους. Ο Levitt (2003: 170) υπενθυμίζει ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας έχει στο παρελθόν αποδεχθεί την κατάρρευση αρκετών κρατών και έχει αφήσει εκατομμύρια ανθρώπους να πεθάνουν αβοήθητοι χωρίς να κάνει τίποτε. Άλλοι διατυπώνουν το ερώτημα πώς θα μπορούσε να εφαρμοστεί από το Συμβούλιο Ασφαλείας η ευθύνη για προστασία σε περιπτώσεις όπως η Τσετσενία και το Θιβέτ (Tanguy 2003: 145). Οι Welsh, Thielking & MacFarlane (2002: 504) προσθέτουν την αδυναμία του Συμβουλίου Ασφαλείας να αντιδράσει άμεσα σε μια επείγουσα κρίση, ενώ σημειώνουν τη σημαντική υποεκπροσώπηση ορισμένων περιοχών στο όργανο αυτό. Επομένως, όπως υποστηρίζει –από διαφορετική ωστόσο θεωρητική αφετηρία– ο Pattison (2007: 315), εν τέλει έχει περιορισμένη ηθική σημασία αν μια ανθρωπιστική επέμβαση τυγχάνει της έγκρισης (ή όχι) του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.

Οι τοποθετήσεις αδιαφορίας/υποβάθμισης της ευθύνης για προστασία συγκλίνουν στην εκτίμηση ότι η έννοια αυτή δεν θα επιφέρει αλλαγές στις υπάρχουσες πρακτικές σε σχέση με τη χρήση καταναγκαστικής ισχύος και την κρατική κυριαρχία (Hamilton 2006: 292). Ουσιαστικά, η απόφαση ανάληψης συλλογικής δράσης θα συνεχίζει να συναρτάται άμεσα από την ύπαρξη πολιτικής βούλησης. Η διεθνής κοινότητα θα παρεμβαίνει επιλεκτικά σε ορισμένες περιπτώσεις, ενώ σε άλλες θα εξακολουθεί να παραμένει αδρανής. Έτσι, ο Weiss (2004: 147) παρατηρεί την ανάδειξη μιας 'ανθρωπιστικής ώθησης' σε αντιδιαστολή με μια 'ανθρωπιστική προσταγή' η οποία θα μεταφραζόταν σε μια διεθνή υποχρέωση πανομοιότυπης αντιμετώπισης κάθε κρίσης. Οι Hataley & Nossal (2004) χρησιμοποιούν την περίπτωση του Τιμόρ για να δείξουν πως ο ίδιος ο Καναδάς, ο εμπνευστής της ευθύνης για προστασία, συνεχίζει να επιλέγει αν και πόσο θα συνεισφέρει

στην αντιμετώπιση μιας κρίσης. Ο Levitt (2003: 176-177) προσθέτει ότι μόνο 20 από τους 3.745 καναδούς στρατιώτες που συμμετείχαν (τη στιγμή της συγγραφής του άρθρου του) σε ειρηνευτικές αποστολές στο εξωτερικό βρίσκονταν στην Αφρική, στην ήπειρο δηλαδή στην οποία λαμβάνουν χώρα οι περισσότερες διενέξεις και ανθρωπιστικές κρίσεις. Ομοίως, οι Liotta & Owen (2006: 72-73) αναφέρουν ότι το 2003, ενώ στο Ιράκ αναπτύχθηκαν 150.000 αμερικανοί στρατιώτες, στη Λιβερία στάλθηκαν μόνο 6 αμερικανοί αξιωματούχοι ειδικοί στις επικοινωνίες για να βοηθήσουν τους νιγηριανούς στρατιώτες στην προσπάθειά τους να εδραιώσουν τη σταθερότητα και την ασφάλεια. Ο Bowes (2001: 650) διακρίνει την ύπαρξη ενός χάσματος μεταξύ ηθικής και αποτελεσματικότητας στις δυτικές στρατιωτικές αποστολές στο εξωτερικό το οποίο υποδηλώνει την πρόνοια διενέργειας επεμβάσεων χωρίς σημαντικό ρίσκο και απώλειες ζωών. Επομένως, ο Weiss (2004: 149) οδηγείται στο συμπέρασμα ότι η ανάληψη συλλογικής στρατιωτικής δράσης θα εξακολουθήσει σπάνια να αποφασίζεται για τους σωστούς λόγους.

Έχοντας παρουσιάσει τις βασικές πτυχές της επιστημονικής αποτίμησης του περιεχομένου της μελέτης της Διεθνούς Επιτροπής, στρεφόμεστε στη συνέχεια στην πολιτική αντιμετώπιση της ευθύνης για προστασία από τον ΟΗΕ και τα κράτη-μέλη του.

4. Η ευθύνη για προστασία στον ΟΗΕ

Για τη μετάβαση της ευθύνης για προστασία από το επίπεδο της εννοιολόγησης στο πεδίο της άσκησης πολιτικής, η Διεθνής Επιτροπή είχε προτείνει να γίνουν τα ακόλουθα: 1) η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ να εκδώσει απόφαση στην οποία να ενσωματώνεται το αναλυτικό πλαίσιο της ευθύνης για προστασία· 2) το Συμβούλιο Ασφαλείας να υιοθετήσει τις κατευθυντήριες γραμμές για τη λήψη αποφάσεων σε σχέση με ανθρωπιστικές κρίσεις, ενώ τα μόνιμα μέλη του να καταλήξουν σε συμφωνία για την αποφυγή της χρήσης του βέτο σε τέτοιες καταστάσεις· και τέλος 3) ο Γενικός Γραμματέας να ηγηθεί μιας προσπάθειας προώθησης των πορισμάτων της μελέτης.

Ο Annan υποδέχθηκε με ενθουσιασμό τη μελέτη λέγοντας ότι η Διεθνής Επιτροπή απάλειψε 'τις τελευταίες δικαιολογίες που η διεθνής κοινότητα είχε για να μένει άπραγη, όταν κάνοντας κάτι μπορεί να σώσει ζωές'.¹¹

Το Συμβούλιο Ασφαλείας συζήτησε τη μελέτη στην ετήσια ανεπίσημη σύνοδο του Μαΐου 2002. Οι Ηνωμένες Πολιτείες απέρριπταν τον προσδιορισμό κριτηρίων ενεργοποίησης της ευθύνης για προστασία τα οποία ενδεχομένως θα τους ανάγκαζαν να αναλάβουν δεσμεύσεις σε περιπτώσεις στις οποίες δεν διακυβεύεται κάποιο εθνικό τους συμφέρον (Macfarlane, Thielking & Weiss 2004: 983). Η Ρωσία και η Κίνα ήταν αντίθετες στην πιθανότητα να νομιμοποιηθεί η λήψη αποφάσεων για τη χρήση καταναγκαστικής ισχύος έξω από τα πλαίσια του Συμβουλίου Ασφαλείας (Bellamy 2006: 151). Οι αντιδράσεις των δύο αυτών κρατών σχετίζονταν ασφαλώς και με τις επιπτώσεις που θα μπορούσε να έχει η ευθύνη για προστασία στις πολιτικές που ακολουθούσαν στην Τσετσενία η πρώτη και στο Θιβέτ και τη Σινγιάνγκ [Xinjiang] η δεύτερη (Evans 2004: 275, Macfarlane, Thielking & Weiss 2004: 982). Τέλος, μολονότι η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο τοποθετήθηκαν υπέρ της μελέτης της Διεθνούς Επιτροπής, σημείωσαν ότι η υιοθέτησή της δεν θα επέλυε τα προβλήματα τα οποία συχνά σχετίζονταν με την απουσία πολιτικής βούλησης και συναίνεσης για την ανάληψη δράσης σε σχέση με την αντιμετώπιση μιας ανθρωπιστικής κρίσης (Welsh, Thielking & MacFarlane 2002: 511, Bellamy 2006: 152).

Η μελέτη κατατέθηκε στη συνέχεια στην ατζέντα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ. Ωστόσο, εξαιτίας της αντίθεσης της Κούβας, της Λιβύης και του Πακιστάν το κείμενο δεν αποτέλεσε αντικείμενο συζήτησης αλλά απλά διανεμήθηκε στα κράτη-μέλη (Fukushima 2004: 34-35). Σε γενικές γραμμές, η ευθύνη για προστασία έτυχε θετικής υποδοχής από τη Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο και τον Καναδά (που διερευνούσαν μετά τον πόλεμο στο Κόσσοβο τη δυνατότητα προσδιορισμού κριτηρίων για την ανθρωπιστική επέμβαση), ενώ τη μελέτη στήριζαν επίσης η Αργεντινή, η Αυστραλία, η Κολομβία, η Κροατία, η Ιρλανδία, η Νέα Ζηλανδία, η Νορβηγία, η Νότια Κορέα, το Περού, η Ρουάντα, η Σουηδία και η Τανζανία (Bellamy 2006: 151). Γεωγραφικά, η απήχηση της ευθύνης για προστασία εντοπίζεται στον δυτικό κόσμο και σε κράτη της δυτικής και υποσαχάριας Αφρικής.

Από την άλλη μεριά, πέρα από τα τρία μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας, η ευθύνη για προστασία αντιμετώπισε τις ενστάσεις ασιατικών κρατών και κρατών-μελών του Κινήματος των Αδεσμεύτων και της Ομάδας των 77 (μεταξύ άλλων της Αίγυπτου, της Αλγερίας, της Βενεζουέλας, της Βόρειας Κορέας, της Ιαπωνίας, της Ινδίας, της Μαλαισίας και της Μι-

ανιμάρ). Η αντίθεση των ασιατικών χωρών σχετίζεται με την προσήλωση τους στην παραδοσιακή εκδοχή της κυριαρχίας η οποία ερμηνεύεται από τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους και την προτεραιότητα την οποία αποδίδουν στην κοινωνία ως σύνολο σε σχέση με τα δικαιώματα των μεμονωμένων ατόμων. Αφορά, με άλλα λόγια, τον γενικότερο ασιατικό σκεπτικισμό (ο οποίος όμως δεν χαρακτηρίζει τη Νότια Κορέα) για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως αυτή νοείται στη Δύση (Acharya 2001: 449-459 και 2002: 377-379). Εξάλλου, η εναντίωση κρατών του λεγόμενου Νότου στο περιεχόμενο της μελέτης της Διεθνούς Επιτροπής οφείλεται στον φόβο τους ότι η ευθύνη για προστασία αποτελεί συγκαλυμμένη εκδοχή της ανθρωπιστικής επέμβασης η οποία θα επιφέρει μεγαλύτερο παρεμβατισμό των μεγάλων δυνάμεων στις εσωτερικές τους υποθέσεις (Chandler 2004: 60, Bellamy 2006: 151, Evans 2004: 272-273). Όπως το έθεσε ο Πρόεδρος της Αλγερίας,

δεν αρνούμαστε ότι τα Ηνωμένα Έθνη έχουν το δικαίωμα και την υποχρέωση να βοηθήσουν ανθρώπους που υποφέρουν, όμως είμαστε ιδιαίτερα ευαίσθητοι σε κάθε υπονόμηση της κυριαρχίας μας, [...] επειδή δεν συμμετέχουμε στη διαδικασία λήψης αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας (αναφέρεται στο Weiss 2004: 145).

Παράλληλα, πολλά κράτη του Τρίτου Κόσμου αναρωτήθηκαν γιατί το ενδιαφέρον των δυτικών δυνάμεων για την προστασία των ανθρώπων (το οποίο φτάνει στο σημείο διεξαγωγής πολέμου) δεν πραγματώνεται εξίσου στην αναπτυξιακή βοήθεια που τα κράτη αυτά διαθέτουν για την αντιμετώπιση των κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων τα οποία αποτελούν βασική αιτία των περισσότερων ανθρωπιστικών καταστροφών (Chandler 2004: 66).

Η εκ των υστέρων απόπειρα των Bush και Blair να παρουσιάσουν την εισβολή στο Ιράκ ως ανθρωπιστική επέμβαση επιβεβαίωσε τους φόβους εκείνων που μιλούσαν για τους κίνδυνους εκμετάλλευσης της ανθρωπιστικής ρητορικής. Ταυτόχρονα, δυσχέρανε την προσπάθεια διεύρυνσης της διεθνούς αποδοχής της ευθύνης για προστασία (Hamilton 2006: 293, Abbott 2005: 7).¹² Ο πόλεμος στο Ιράκ ουσιαστικά ανάγκασε τους υποστηρικτές της μελέτης να μεταβάλουν τη ρητορική τους. Αντί πλέον να τονίζουν την ανάγκη παροχής συνδρομής σε όσους κινδυνεύουν, οι οπαδοί της έννοιας άρχισαν να αναδεικνύουν τους περιορισμούς, τα κριτήρια και τις προϋπο-

θέσεις που η ευθύνη για προστασία έθετε στην αυθαίρετη επίκληση ανθρωπιστικών στόχων (Bellamy 2006: 153-155). Συνάμα, η αδυναμία του Συμβουλίου Ασφαλείας να υιοθετήσει κοινή στάση στο ζήτημα του πολέμου στο Ιράκ έπληξε την αξιοπιστία του διεθνούς αυτού οργάνου και δημιούργησε ερωτηματικά για τη δυνατότητά του να διεκπεραιώσει τον ρόλο που του απέδιδε η Διεθνής Επιτροπή.

Τον Σεπτέμβριο του 2003 ο Annan ανακοίνωσε τη δημιουργία μιας ειδικής ομάδας η οποία θα διερευνούσε τις προϋποθέσεις ενίσχυσης του ρόλου του ΟΗΕ για τη διασφάλιση της συλλογικής ασφάλειας.¹³ Η Υψηλού Επιπέδου Ομάδα για τις Απειλές, τις Προκλήσεις και την Αλλαγή [High Level Panel on Threats, Challenges and Change, HLP] -της οποίας την προεδρία ανέλαβε ο Anand Panyarachun, πρώην πρωθυπουργός της Ταϊλάνδης- παρουσίασε την έκθεση με τα πορίσματά της τον Δεκέμβριο 2004. Στην έκθεση αυτή, εκφράζεται υποστήριξη στην 'αναδυόμενη νόρμα ότι υπάρχει μια συλλογική ευθύνη για προστασία' (HLP 2004: 66). Η ευθύνη αυτή, αναφέρει η έκθεση, ασκείται από το Συμβούλιο Ασφαλείας το οποίο μπορεί να εγκρίνει στρατιωτική επέμβαση ως έσχατο μέσο σε περίπτωση γενοκτονίας και άλλων μεγάλης κλίμακας δολοφονιών, σε περίπτωση εθνοκάθαρσης ή όταν λαμβάνουν χώρα σοβαρές παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου (στο ίδιο). Η Υψηλού Επιπέδου Ομάδα σημειώνει ότι το ζητούμενο δεν είναι να βρούμε εναλλακτικούς θεσμούς ή όργανα τα οποία θα μπορούσαν να υποκαταστήσουν το Συμβούλιο Ασφαλείας, αλλά να δούμε πώς το τελευταίο θα μπορούσε να λειτουργήσει πιο αποτελεσματικά (ό.π.: 65). Συνεπώς, η έκθεση κάνει προτάσεις για τη μεταρρύθμιση του Συμβουλίου Ασφαλείας και, μεταξύ άλλων, καλεί τα μόνιμα μέλη του να δεσμευτούν ότι θα αποφεύγουν να κάνουν χρήση του δικαιώματός τους στην αρνησικυρία σε περιπτώσεις γενοκτονίας και μεγάλης κλίμακας παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (ό.π.: 82). Τέλος, η Υψηλού Επιπέδου Ομάδα συναρτά την λήψη απόφασης για τη χρήση καταναγκαστικής ισχύος από την εκπλήρωση πέντε κριτηρίων τα οποία, στην ουσία, αποτελούν επαναδιατύπωση των αντίστοιχων κριτηρίων που νωρίτερα είχε παρουσιάσει η Διεθνής Επιτροπή για την Επέμβαση και την Κρατική Κυριαρχία.

Η Υψηλού Επιπέδου Ομάδα για τις Απειλές, τις Προκλήσεις και την Αλλαγή αναμφισβήτητα συνεισέφερε στο να παραμείνει στο προσκήνιο η

συζήτηση για την ευθύνη για προστασία. Ωστόσο, θα πρέπει να αναφερθεί η σαφής μεταβολή ύφους και περιεχομένου σε σχέση με την προγενέστερη μελέτη αφού η ευθύνη για προστασία αναλύεται στο κεφάλαιο της έκθεσης με τίτλο 'Συλλογική ασφάλεια και η χρήση ισχύος', ενώ απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά στην ευθύνη για πρόληψη και την ευθύνη για ανοικοδόμηση. Με άλλα λόγια, η Υψηλού Επιπέδου Ομάδα αντιμετωπίζει την ευθύνη για προστασία περίπου ως συνώνυμη της ανθρωπιστικής επέμβασης.

Τον Μάρτιο του 2005, ο Annan δημοσίευσε την έκθεση με τις προτάσεις του ενόψει της Συνόδου της Γενικής Συνέλευσης για την αποτίμηση της προόδου υλοποίησης των στόχων της Διακήρυξης της Χιλιετίας. Στην έκθεση αυτή, ο Γενικός Γραμματέας κάλεσε όλους να ενστερνιστούν την ευθύνη για προστασία και, όταν είναι απαραίτητο, να αναλαμβάνουν δράση στο όνομα της εφαρμογής της. Ο Annan (2005: 35) υιοθέτησε την θέση της Υψηλού Επιπέδου Ομάδας ότι, όταν τα κράτη αδυνατούν ή είναι τα ίδια υπεύθυνα για την ανασφάλεια των πληθυσμών τους, η ευθύνη για προστασία μεταβιβάζεται στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Μάλιστα, τα κράτη-μέλη καλούνται να εφοδιάσουν το διεθνές αυτό όργανο με τα κατάλληλα μέσα για να διαδραματίζει τον ρόλο που του αποδίδεται.¹⁴ Ωστόσο, η ευθύνη για προστασία παύει να συσχετίζεται τόσο στενά με τη χρήση στρατιωτικής ισχύος. Η έκθεση του Γενικού Γραμματέα σημειώνει ότι η διεθνής κοινότητα θα πρέπει να κάνει χρήση διπλωματικών, ανθρωπιστικών και άλλων μεθόδων προστασίας των ανθρώπινων δικαιωμάτων και της ευημερίας των πληθυσμών, ενώ η χρήση καταναγκαστικών μέσων να εξετάζεται μόνο στις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι παραπάνω μέθοδοι μοιάζουν ανεπαρκείς (στο ίδιο).¹⁵

Η επαναλαμβανόμενη αναφορά της ευθύνης για προστασία σε εκθέσεις και μελέτες που εκπονήθηκαν στα πλαίσια ή με εντολή του ΟΗΕ συνεισέφερε στην συμπεριληψη της έννοιας στις εργασίες της Γενικής Συνέλευσης της Παγκόσμιας Συνόδου του 2005. Ωστόσο, όπως συνέβη και στο παρελθόν, τα κράτη της Γενικής Συνέλευσης χωρίστηκαν σε αυτά τα οποία υποστήριζαν (Αργεντινή, Αυστραλία, Ιαπωνία, Καναδάς, Μεξικό, Νέα Ζηλανδία, Νότια Αφρική, Περού, Ρουάντα, Σιγκαπούρη, Τανζανία, Χιλή και τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης) και σε εκείνα τα οποία εναντιωνονταν (Αίγυπτος, Αλγερία, Βενεζουέλα, Βραζιλία, ΗΠΑ, Ινδία, Ιράν, Κούβα, Λευκορωσία, Μαλαισία, Πακιστάν, Ρωσία και Συρία) στην υιοθέ-

τηση της ευθύνης για προστασία (Stahn 2007: 108). Η εν λόγω έννοια τελικά προστέθηκε σε δύο παραγράφους στο κείμενο των συμπερασμάτων (United Nations General Assembly 2005). Η ανάγκη επίτευξης συμβιβασμού ανάμεσα σε διαμετρικά αντίθετες απόψεις είχε εντούτοις ως τίμημα τη σημαντική εξασθένηση της ευθύνης για προστασία σε σχέση με την αρχική πρόσληψή της από τη Διεθνή Επιτροπή για την Επέμβαση και την Κρατική Κυριαρχία. Πιο συγκεκριμένα, το τελικό κείμενο παραλείπει τον προσδιορισμό κριτηρίων εφαρμογής της ευθύνης αυτής και ταυτόχρονα αποφεύγει να απευθύνει προτροπή προς τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας να περιορίσουν τη χρήση του βέτο. Παράλληλα, αναφέρεται η 'ετοιμότητα' των κρατών να αναλάβουν 'κατά περίπτωση' συλλογική δράση αντί να αποτυπώνεται η δέσμευσή τους να συνδράμουν στην αντιμετώπιση κάθε ανθρωπιστικής κρίσης (στο ίδιο: 30). Η εισαγωγή των λέξεων 'ετοιμότητα' και 'κατά περίπτωση' στο τελικό κείμενο μαρτυρεί τη βούληση ορισμένων κρατών να επιλέγουν τα ίδια, σε εθελοντική βάση, τότε επιθυμούν να επωμιστούν τέτοιες υποχρεώσεις (Bellamy 2006: 166). Πάνω απ' όλα, η Παγκόσμια Σύνοδος προέτρεψε τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ να συνεχίσει να συζητά την ευθύνη για προστασία λαμβάνοντας υπόψη τις βασικές αρχές του διεθνούς δικαίου (United Nations General Assembly 2005). Η φράση αυτή ερμηνεύεται όχι μόνο ως έκφραση αμφιβολίας του τελικού κειμένου σε σχέση με τη νομιμότητα της ευθύνης για προστασία (Stahn 2007: 110), αλλά επιπρόσθετα ως αποφυγή μεταφοράς της συζήτησης στο αριμόδιο όργανο (το Συμβούλιο Ασφαλείας) το οποίο θα κληθεί τελικά να εφαρμόσει την ευθύνη αυτή (Brunnée και Toope 2006: 15). Σε κάθε περίπτωση, το γεγονός ότι τόσο η Γενική Συνέλευση, όσο και το Συμβούλιο Ασφαλείας περιέλαβαν σε μεταγενέστερες αποφάσεις τους την ευθύνη για προστασία αποτελεί απόδειξη της επιτυχούς πλέον εισαγωγής της έννοιας ως ρητορικού σχήματος στα Ηνωμένα Έθνη.

Συμπεράσματα

Το άρθρο προσπάθησε να παρουσιάσει την πολυδιάστατη συζήτηση αναφορικά με την ευθύνη για προστασία δίνοντας προσοχή τόσο στις επισημονικές προσεγγίσεις όσο και στην πολιτική της διαπραγμάτευση. Η παρουσίαση της θεωρητικής ανάλυσης της έννοιας ανέδειξε τη διατύπωση μιας πληθώρας ετερογενών προσεγγίσεων και απόψεων. Είναι άξιο ανα-

φοράς ότι, ενώ ορισμένοι διαβλέπουν στην ευθύνη για προστασία τον κίνδυνο πολλαπλασιασμού των αυθαίρετων παρεμβάσεων των μεγάλων δυνάμεων σε τρίτες χώρες, άλλοι υποστηρίζουν το ακριβώς αντίθετο, την υπαρξη δηλαδή εγγενών αδυναμιών στο αναλυτικό πλαίσιο της έννοιας οι οποίες θα δυσχεράνουν την επιχειρησιακή χρησιμότητά της. Η μεγάλη διάσταση ανάμεσα στις εκτιμήσεις για τις επιπτώσεις της εφαρμογής της ευθύνης για προστασία καθώς και η απουσία ενός πυρήνα κοινών παραδοχών αποδεικνύουν ότι η έννοια καθεαυτή δεν θα οδηγήσει αυταπόδεικτα ούτε σε περισσότερο αλλά ούτε και λιγότερο παρεμβατισμό.

Η ανάλυση της πορείας της ευθύνης για προστασία στα Ηνωμένα Έθνη έδειξε τη σταδιακή αποδοχή της ως ρητορικό σχήμα. Ωστόσο, η έννοια δεν έχει σε καμία περίπτωση αναχθεί σε κοινά αποδεκτό διεθνές κανόνα. Ο Stahn (2007: 101) παρατηρεί ότι κανένα από τα παραπάνω τέσσερα κείμενα τα οποία περιλαμβάνουν την ευθύνη για προστασία δεν εμπίπτει σε μία από τις κλασικές πηγές του διεθνούς δικαίου όπως αυτές προσδιορίζονται στο άρθρο 38 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου της Δικαιοσύνης. Επίσης, η εν λόγω έννοια δεν συνεπάγεται θετικές υποχρεώσεις για τα κράτη στον βαθμό που δεν περιλαμβάνονται κυρώσεις σε περίπτωση μη συμμόρφωσης (δηλαδή μη συμμετοχής σε συλλογική δράση). Οι Brunnée & Toope (2006: 13) προσθέτουν ότι η ευθύνη για προστασία είναι, στην καλύτερη περίπτωση, ένας 'υποψήφιος διεθνής κανόνας'.

Η διερεύνηση της τοποθέτησης ορισμένων κρατών στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών έδειξε ότι η υποτιθέμενη διαίρεση των υποστηρικτών και των πολέμιων της έννοιας κατά μήκος της αντιπαράθεσης Βορρά-Νότου είναι απλουστευτική και ανακριβής. Για παράδειγμα, ανάμεσα στους οπαδούς της ευθύνης για προστασία συγκαταλέγονται αρκετά αφρικανικά κράτη. Από την άλλη μεριά, οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν έντονα αντιταχθεί στην αναβάθμιση της έννοιας σε διεθνή κανόνα, αντιπροτείνοντας την αποδοχή της ως απλής 'ηθικής αρχής' (Stahn 2007: 108). Οι ΗΠΑ θέλουν να διατηρήσουν ανέπαφο το δικαίωμά τους να αποφασίζουν οι ίδιες πότε να επέμβουν στρατιωτικά (π.χ., Ιράκ) και πότε να μην συμμετέχουν στην ανάληψη κοινής δράσης (π.χ., Ρουάντα). Ωστόσο, είναι τέτοια –σε σχέση με τις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις– η στρατιωτική υπεροχή των Ηνωμένων Πολιτειών που θεωρείται εξαιρετικά δύσκολη η χρήση καταναγκαστικής ισχύος ενάντια σε τρίτη χώρα χωρίς τη συμμετοχή τους. Συνεπώς, η έκταση και η

ένταση της εφαρμογής της ευθύνης για προστασία θα προσδιορίζεται συγκριτικά σε μεγάλο βαθμό σε σχέση με τις εκάστοτε προθέσεις των ΗΠΑ. Τα κράτη είναι τελικά εκείνα τα οποία στην πράξη θα κατασκευάζουν και θα επαναδιατυπώνουν κάθε φορά το περιεχόμενο της υπό εξέταση έννοιας προσλαμβάνοντάς την κατά περίπτωση είτε ως εργαλείο ιμπεριαλιστικής πολιτικής είτε ως οικουμενικά αποδεκτό πλαίσιο προάσπισης της ανθρωπίνης ασφάλειας.

Σημειώσεις

1. Για το εννοιολογικό περιεχόμενο της ανθρωπίνης ασφάλειας, βλ. τη συζήτηση που ακολουθεί στην επόμενη υποενότητα του άρθρου.

2. Για μια εξαιρετική απόπειρα σύνδεσης της σύγχρονης αντίληψης για την ασφάλεια με τη σκέψη και τον στοχασμό του Διαφωτισμού, βλ. Rothschild 1995: 60-65. Επίσης, για τη σχέση της ιστορικής ανάπτυξης του ανθρωπιστικού δικαίου με την εννοιολόγηση της ανθρωπίνης ασφάλειας, βλ. Suhrke 1999: 269, Axworthy 2001, Dunne & Wheeler 2004: 10.

3. Για μια πιο εκτεταμένη συζήτηση της επιστημονικής διερεύνησης της έννοιας, βλ. Τζιφάκης 2008.

4. Για μια απόπειρα εννοιολογικής σύνθεσης/σύζευξης της εθνικής με την ανθρωπινή ασφάλεια, βλ. Τζιφάκης & Φακιολάς 2007.

5. Για τη σύνδεση από σύγχρονους αναλυτές του δόγματος της ανθρωπιστικής επέμβασης με τη θεωρία περί δικαίου πολέμου, βλ. Arya 2007, Fixdal & Smith 1998, Nardin 2002, Χειλά & Αθανασόπουλος 2006.

6. 'Devoir et droit d'ingérence', Opérations de paix, Université de Montréal, <http://www.operationspaix.net/-Devoir-et-droit-d-ingerence-> (πρόσβαση: 04/06/2008).

7. Ο Bernard Kouchner, πέρα από πολιτικός, υπήρξε ιδρυτικό στέλεχος των Γιατρών Χωρίς Σύνορα και πρόεδρος των Γιατρών του Κόσμου. Ο Mario Bettati είναι καθηγητής του διεθνούς δικαίου, γνωστός για την έρευνά του σχετικά με το δικαίωμα στην ανθρωπιστική επέμβαση.

8. Η Επιτροπή αυτή συστάθηκε το 1992 με την υποστήριξη του Boutros-Ghali και αρατιζόταν από 28 ανεξάρτητα μέλη. Η εντολή της ήταν να διερευνήσει ζητήματα και πτυχές σε σχέση με την παγκόσμια τάξη, τις προϋποθέσεις της παγκόσμιας διακυβέρνησης και τις διαγραφόμενες προοπτικές για τις μελλοντικές γενιές. Την προεδρία της ανέλαβαν από κοινού ο Ingvar Carlsson, τέως και μετέπειτα πρωθυπουργός της Σουηδίας, και ο Shridath Ramphal, τέως υπουργός Εξωτερικών της Γουινάας.

9. Για τις προσπάθειες εφαρμογής της ανθρώπινης ασφάλειας ως πολιτική πρακτική και για τις διαφορές ανάμεσα στην εκδοχή της Ιαπωνίας και του Καναδά, βλ. Huliaras & Tzifakis 2007, Τζίφάκης & Χουλιάρας 2007.

10. Ο Annan (1999: 5) είχε στο παρελθόν εισαγάγει την έννοια της ατομικής κυριαρχίας για να περιγράψει την ατομική ελευθερία και τα δικαιώματα κάθε ανθρώπου.

11. Ο Γενικός Γραμματέας πρόσθεσε επίσης ότι θαυμάζει τη διπλωματική ικανότητα της Διεθνούς Επιτροπής να μεταβάλλει την κατεύθυνση της συζήτησης και ότι ευχόταν να ήταν εκείνος αυτός που επινόησε την ευθύνη για προστασία. Βλ. 'Secretary-General addresses International Peace Academy Seminar on "The Responsibility to Protect"', UN Press Release SG/SM/8125, 15.02.02, <http://www.un.org/News/Press/docs/2002/sgsm8125.doc.htm> (πρόσβαση: 01/06/08).

12. Για τους λόγους για τους οποίους η περίπτωση του Ιράκ δεν ανταποκρίνεται στα κριτήρια που έθεσε η Διεθνής Επιτροπή, βλ. Thakur 2004: 7-16, Weiss 2004: 149. Για μια αντίθετη οπτική, βλ. Heinze 2006: 20-34.

13. 'The Secretary-General Address to the General Assembly', 23.09.2003, <http://www.un.org/webcast/ga/58/statements/sg2eng030923.htm> (πρόσβαση: 08/06/2008).

14. Ουσιαστικά πρόκειται για τις προτάσεις για τη μεταρρύθμιση του ΟΗΕ που νωρίτερα διατυπώθηκαν από την Υψηλού Επιπέδου Ομάδα (Espósito 2005: 7).

15. Είναι αξιο αναφοράς ότι, επιπροσθέτως, η συζήτηση για την ευθύνη για προστασία μεταφέρεται στο κεφάλαιο με τίτλο 'Ελευθερία να ζεις με αξιοπρέπεια'.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Abbott, C. (2005). 'Rights and Responsibilities: Resolving the Dilemma of Humanitarian Intervention', *Global Dialogue*, 7(1-2): 1-10.
- Acharya, A. (2001). 'Human Security: East versus West', *International Journal*, 56(3): 442-460.
- Acharya, A. (2002). 'Redefining the Dilemmas of Humanitarian Intervention', *Australian Journal of International Affairs*, 56(3): 373-381.
- Annan, K. (1998). 'Intervention', *Ditchley Foundation Lecture XXXV*, 26 June, στο <http://www.ditchley.co.uk/page/173/lecture-xxxv.htm> (ημερομηνία πρόσβασης: 04.06.2008).
- Annan, K. (1999). 'Human Security and Intervention: Individual Sovereignty', *Vital Speeches of the Day*, 66(1): 5-7.
- Annan, K. (2000). 'We the Peoples': *The Role of the United Nations in the 21st Century*, New York: UN, Department of Public Information.

- Annan, K. (2005). In *Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All*. United Nations General Assembly A/59/2005, 21 March.
- Arya, N. (2007). 'Is Military Action Ever Justified? A Physician Defends the "Responsibility to Protect"', *Medicine, Conflict and Survival*, 23(3): 172-188.
- Axworthy, L. (2001). 'Human Security and Global Governance: Putting People First', *Global Governance*, 7:19-23.
- Bain, W. (2001). 'The Tyranny of Benevolence: National Security, Human Security, and the Practice of Statecraft', *Global Society*, 15(3): 277-294.
- Bajpai, K. (2000). *Human Security: Concept and Measurement*. Kroc Institute Occasional Paper 19.
- Barkin, S. J. (1998). 'The Evolution of the Constitution of Sovereignty and the Emergence of Human Rights Norms', *Millennium*, 27(2): 229-252.
- Bell, C. (2006). 'Surveillance Strategies and Populations at Risk: Biopolitical Governance in Canada's National Security Policy', *Security Dialogue*, 37(2): 147-165.
- Bellamy, A. J. (2005). 'Responsibility to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention after Iraq', *Ethics and International Affairs*, 19(2): 31-53.
- Bellamy, A. J. (2006). 'Whither the Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit', *Ethics and International Affairs*, 20(2): 143-169.
- Belloni, R. (2006). 'The Tragedy of Darfur and the Limits of the "Responsibility to Protect"', *Ethnopolitics*, 5(4): 327-346.
- Bettati, M. & Kouchner, B. επιμ., (1987). *Le Devoir d'ingerence: Peut-on les Laisser Mourir?*, Paris: Denoël.
- Booth, K. (1991). 'Security and Emancipation', *Review of International Studies*, 17(4): 313-326.
- Booth, K. επιμ. (2005). *Critical Security Studies and World Politics*, London: Lynne Rienner.
- Bowes, R. L. (2001). 'Sacrifice and the Categorical Imperative of Human Security', *International Journal*, 56(4): 649-664.

- Boyd, R. (2005). 'Gender and human security issues: building a programme of action-research', *Development in Practice*, 15(1): 115-121.
- Brunnée, J. & Toope, S. J. (2006). 'Norms, Institutions and UN Reform: The Responsibility to Protect', *Behind the Headlines*, 63(3): 1-20.
- Busumtwi-Sam, J. (2002). 'Development and human security: Whose security, and from what?', *International Journal*, 57(2): 253-272.
- Chandler, D. (2004). 'The Responsibility to Protect? Imposing the "Liberal Peace"', *International Peacekeeping*, 11(1): 59-81.
- Commission on Global Governance, (1995). *Our Global Neighborhood*. Oxford: Oxford University Press.
- Corten, O. (1999). 'Humanitarian Intervention: A Controversial Right', *UNESCO Courier*, 52(7): 57-59.
- Deng, F. M. et al. (1996). *Sovereignty as Responsibility: Conflict Management in Africa*. Washington, D.C.: The Brookings Institution.
- DFAIT, (1999). *Human Security: Safety for People in a Changing World*. Ottawa: Canadian Ministry of Foreign Affairs and International Trade (DFAIT).
- Downes, P. (2004). 'Melville's *Benito Cereno* and the Politics of Humanitarian Intervention', *The South Atlantic Quarterly*, 103(2-3): 465-488.
- Dunne, T. & Wheeler, N. J. (2004) "'We the Peoples": Contending Discourses of Security in Human Rights Theory and Practice', *International Relations*, 18(1): 9-23.
- Espósito, C. (2005). *The Use of Force and the Responsibility to Protect: The Debate on the Reform of the UN*. Madrid: Fundación para las Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior (FRIDE), Policy Paper 3.
- Evans, P. M. (2004). 'Human Security and East Asia: In the Beginning', *Journal of East Asian Studies*, 4(2): 263-284.
- Fakiolas, E. T. (2001). 'Reflecting on the Relationship Between Security and Military Strategy', *Peace and Security*, XXXII: 43-46.
- Feinstein, L. & Slaughter, A. M. (2004). 'A Duty to Prevent', *Foreign Affairs*, 83(1).
- Fixdal, M. & Smith, D. (1998). 'Humanitarian Intervention and Just War', *Mershon International Studies Review*, 42(2): 283-312.

- Franck, T. M. & Rodley, N. S. (1973). 'After Bangladesh: The Law of Humanitarian Intervention by Military Force', *The American Journal of International Law*, 67(2): 275-305.
- Fukushima, A. (2004). *Human Security: Comparing Japanese and Canadian Governmental Thinking and Practice*, Vancouver: University of British Columbia, Center of International Relations, Canadian Consortium on Human Security (CCHS), Visiting Fellow Paper.
- Φακιολλάς, Ε. Τ. (1999). 'Ασφάλεια, Στρατηγική και Διαλεκτικός Ρεαλισμός: Οντολογικά και Επιστημολογικά Ζητήματα στη Συγκρότηση μιας Διαφορετικής Προσέγγισης της Διεθνούς Πολιτικής', *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 100(3): 79-113.
- Galtung, J. (1969). 'Violence, Peace and Peace Research', *Journal of Peace Research*, 6(3): 167-191.
- Hamilton, R. J. (2006). 'The Responsibility to Protect: From Document to Doctrine -But What of Implementation?', *Harvard Human Rights Journal*, 19: 289-297.
- Hataley, T. S. & Nossal, K. R. (2004). 'The Limits of the Human Security Agenda: The Case of Canada's Response to the Timor Crisis', *Global Change, Peace & Security*, 16(1): 5-17.
- Hayden, P. (2004). 'Constraining War: Human Security and the Human Right to Peace', *Human Rights Review*, 6(1): 35-55.
- Heinze, E. A. (2006). 'Humanitarian Intervention and the War in Iraq: Norms, Discourse, and State Practice', *Parameters*, 36(1): 20-34.
- HLP, (2004). *A More Secure World: Our Shared Responsibility*. United Nations, Department of Public Information.
- Hoogensen G. & Stuvøy, K. (2006). 'Gender, Resistance and Human Security', *Security Dialogue*, 37(2): 207-228.
- Huliaras, A. & Tzifakis, N. (2007). 'Contextual Approaches to Human Security: Canada and Japan in the Balkans', *International Journal*, LXII(3): 559-575.
- ICISS, (2001). *The Responsibility to Protect*, Ottawa: International Development Research Centre.
- Khong, Y. F. (2001). 'Human Security: A shotgun approach to Alleviating Human Misery?', *Global Governance*, 7(3): 231-236.

- King G. & Murray, C. J. L. (2001/2002). 'Rethinking Human Security', *Political Science Quarterly*, 116(4): 585-610.
- Krause, K. (2004). 'Is Human Security More than Just a Good Idea?', στο *Promoting Security: But How and For Whom? Contributions to BICC's Ten-year Anniversary Conference*. Bonn: Bonn International Center for Conversion, BICC Brief 30: 43-46.
- Krause, K. & Williams, M. C. επμ. (1997). *Critical Security Studies: Concepts and Cases*. London: UCL Press.
- Kuperman, A. J. (2005). 'Suicidal Rebellions and the Moral Hazard of Humanitarian Intervention', *Ethnopolitics*, 4(2): 149-173.
- Levitt, J. I. (2003). 'The Responsibility to Protect: A Beaver Without a Dam?', *Michigan Journal of International Law*, 25(1): 153-177.
- Liotta, P. H. & Owen, T. (2006). 'Europe Takes On Human Security' στο T. Debiel και S. Werthes, (επμ.), *Human Security on Foreign Policy Agendas: Changes, Concepts and Cases*. Duisburg: University of Duisburg-Essen, Institute for Development and Peace, INEF Report 80: 71-80.
- Macfarlane, S. N., Thielking, C. J. & Weiss, T. G. (2004). 'The Responsibility to Protect: Is Anyone Interested in Humanitarian Intervention?', *Third World Quarterly*, 25(4): 977-992.
- Mack, A. (2004). 'The Concept of Human Security', στο *Promoting Security: But How and For Whom? Contributions to BICC's Ten-year Anniversary Conference*. Bonn: Bonn International Center for Conversion, BICC Brief 30: 47-50.
- McDonald, M. (2002). 'Human Security and the Construction of Security', *Global Society*, 16(3): 277-295.
- Menkhaus, K. (2004). 'Conflict Prevention and Human Security: Issues and Challenges', *Conflict, Security & Development*, 4(3): 419-463.
- Mydans, S. (2008). 'Myanmar Faces Pressure to Allow Major Aid Effort', *The New York Times*. 8 May, http://www.nytimes.com/2008/05/08/world/asia/08myanmar.html?_r=1&hp&oref=slogin (πρόσβαση: 10/05/2008).
- Nardin, T. (2002). 'The Moral Basis of Humanitarian Intervention', *Ethics & International Affairs*, 16(2): 57-70.

- Newman, E. (2001). 'Human Security and Constructivism', *International Studies Perspectives*, 2(3): 239-251.
- Newman, E. (2002). 'Humanitarian Intervention Legality and Legitimacy', *The International Journal of Human Rights*, 6(4): 102-120.
- Pattison, J. (2007). 'Humanitarian Intervention and International Law: The Moral Importance of an Intervener's Legal Status', *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 10(3): 301-319.
- Pupavac, V. (2005). 'Human Security and the Rise of Global Therapeutic Governance', *Conflict, Security & Development*, 5(2): 161-181.
- Rothschild, E. (1995). 'What is security?', *Dædalus*, 124(3): 53-98.
- Slaughter, A. M. (2005). 'Security, Solidarity, and Sovereignty: The Grand Themes of UN Reform', *The American Journal of International Law*, 99(3): 619-631.
- Soherwordi, S. H. S. (2004). 'Human Security in South Asian Paradigm', *Managerial Law*, 46(6): 103-115.
- Stahn, C. (2007). 'Responsibility to Protect: Political Rhetoric or Emerging Legal Norm?', *The American Journal of International Law*, 101(1): 99-120.
- Suhrke, A. (1999). 'Human Security and the Interests of States', *Security Dialogue*, 30(3): 265-276.
- Tanguy, J. (2003). 'Redefining Sovereignty and Intervention', *Ethics & International Affairs*, 17(1): 141-148.
- Thakur, R. (2004). 'Iraq and the Responsibility to Protect', *Behind the Headlines*, 62(1): 1-16.
- Thomas, C. (2001). 'Global governance, development and human security: exploring the links', *Third World Quarterly*, 22(2): 159-175.
- Thomas, N. & Tow, W. T. (2001). 'The Utility of Human Security: Sovereignty and Humanitarian Intervention', *Security Dialogue*, 33(2): 177-192.
- Tickner, J. A. (1992). *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security*, New York: Columbia University Press.
- Τσιφάκης, Ν. (2004). 'Η Κατασκευή της Ασφάλεια στις Διεθνείς Σχέσεις', *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, 10(2): 91-104.
- Τσιφάκης, Ν. (2008). 'Η Ανθρώπινη Ασφάλεια ως Λόγος, Θεωρία και Πολιτική Πρακτική', *Τετράδια Πολιτικής Επιστήμης*, 5, υπό δημοσίευση.

- Τζιφάκης, Ν. & Φακιολάς, Ε. (2007). 'Αναζητώντας μια Διαφορετική Εννοιολόγηση της Ανθρώπινης και της Εθνικής Ασφαλείας: Μια Προσπάθεια Σύνθεσης', 8ο Πανελλήνιο Γεωγραφικό Συνέδριο της Ελληνικής Γεωγραφικής Εταιρείας, Αθήνα: Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 6 Οκτωβρίου.
- Τζιφάκης, Ν. & Χουλιάρης, Α. (2007). *Η Ανθρώπινη Ασφάλεια στην Πράξη: Οι Πολιτικές της Ιαπωνίας και τον Καναδά στα Βαλκάνια*, Αθήνα: Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών, Κείμενο Εργασίας 8.
- United Nations General Assembly (2005). *2005 World Summit Outcome*. A/RES/60/L.1, United Nations, 24 October.
- United Nations Development Program (1994). *Human Development Report 1994*. New York: Oxford University Press.
- Waisová, S. (2003). 'Human Security-the Contemporary Paradigm?', *Perspectives*, 20: 58-72.
- Weiss, T. G. (2004). 'The Sunset of Humanitarian Intervention? The Responsibility to Protect in a Unipolar Era', *Security Dialogue*, 35(2): 135-153.
- Welsh, J., Thielking, C. & MacFarlane, S. N. (2002). 'The Responsibility to Protect: Assessing the Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty', *International Journal*. 57(4): 489-512.
- Χειλά, Ε. & Αθανασόπουλος, Α. (2006). 'Εθνοτική Σύγκρουση και Ανθρωπιστική Επέμβαση: Η Περίπτωση του Κοσσυφοπεδίου', στο Κουβεράκης, Γ. Α. κ.α. (επιμ.), *Τα Νέα Βαλκάνια: Από την Κρατική Αποσύνθεση στην Προοπτική της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Ζητήματα Γεωπολιτικής και Γεωστρατηγικής*, Αθήνα: Ηρόδοτος.